

Tilknytning og løsrivelse

*Enslige mindreårige flyktninger og ansattes
beretninger om omsorg i bofelleskap*

Andrea Barsnes Undset

Masteroppgave ved Psykologisk institutt
UNIVERSITETET I OSLO

15.05.2017

Tilknytning og løsrivelse

*Enslige mindreårige flyktninger og ansattes
beretninger om omsorg i bofelleskap*

Andrea Barsnes Undset

© Andrea Barsnes Undset

2017

Tilknytning og løsrivelse - Enslige mindreårige flyktninger og ansattes beretninger om omsorg i bofellesskap

Andrea Barsnes Undset

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Forfatter: Andrea Barsnes Undset

Tittel: Tilknytning og løsrivelse - Enslige mindreårige flyktninger og ansattes beretninger om omsorg i bofellesskap

Veiledere: Lutine de Wal Pastoor, Ane-Marthe Solheim Skar

Bakgrunn: Aldri tidligere har det blitt bosatt så mange enslige mindreårige flyktninger i Norge som de to siste årene. Enslige mindreårige flyktninger har opplevd brudd i relasjoner, mange har hatt vonde opplevelser under flukten, og de må etablere seg i et nytt land uten støtte og veiledning fra foreldre. Dette utgjør en risiko for deres psykiske helse og emosjonelle velvære. Det eksisterer imidlertid lite kunnskap om hvilket omsorgsbehov disse barna og ungdommene har, og hvordan kommunenes ulike bo- og omsorgstiltak best kan legge til rette for dem.

Studiens formål: Formålet med denne masteroppgaven var å undersøke hvordan enslige mindreårige flyktninger bosatt i døgnbemannede bofellesskap i tre norske kommuner, og miljøarbeiderne som har den daglige omsorgen for dem, beretter om ungdommenes behov for omsorg og oppfølging. Hvordan ungdommer og miljøarbeidere sammen gir mening til hva som beskrives som ungdommenes omsorgsbehov ble undersøkt i et *kulturpsykologisk perspektiv* (Bruner, 1990). Ungars (2012) *sosial-økologiske resiliensbegrep* ble benyttet for å undersøke hva ungdommer og miljøarbeiderne fremhever som støttende elementer og hindre for å etablere en slik god omsorg i hverdagen, samt for å skape gode framtidsutsikter for ungdommene.

Metode: Semi-strukturerte intervjuer med seks miljøarbeidere og åtte enslige mindreårige flyktninger mellom 16 og 19 år ble analysert ved å benytte tematisk analyse, slik metoden er beskrevet av Braun og Clarke (2006; 2013). Intervjuene var tidligere innhentet innen rammene av prosjektet *Enslige mindreårige flyktninger i bosettings- og integreringsfasen – med fokus på utdannings- og skolesituasjon* (FUS), ved Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS), i perioden 2010-2013.

Resultater: I analysen ble tre overordnede temaer identifisert;

1) *Tilknytning og løsrivelse.* Trygghet utgjør en viktig grunnstein i omsorgen, samtidig beskrives bofellesskapet som en læringsarena, hvor ungdommenes mulighet for å utvise autonomi fremforhandles mellom ungdommer og ansatte.

2) *Mellom fortid og fremtid.* Ungdommenes fortid kan komme til uttrykk i deres hverdagsliv, og det beskrives ulike forståelsesrammer for ungdommenes erfaringer. For å legge til rette for en fremtid, blir også fortiden adressert.

3) *Røtter og nye nettverk.* Relasjoner til jevnaldrende med både norsk- og ikke-norsk bakgrunn fremheves som et viktig behov for ungdommene, og å tilrettelegge for gode arenaer for kontakt med andre ungdommer i hverdagen er av stor betydning for deres trivsel.

Konklusjon: Deltakernes beretninger reflekterer en mangfoldig gruppe ungdommer, med ulike historier, ressurser, men også belastninger. Å møte deres behov for omsorg vil dermed kreve en individuell tilnærming. Ungdommenes omsorgsbehov kan videre forstås ut ifra at de gjennomgår flere overgangsprosesser i bosetningsfasen. God omsorg kan dermed innebære å være oppmerksom på denne kompleksiteten, og å hjelpe ungdommene til å navigere i sin nye tilværelse på en måte som fremmer deres muligheter for å skape en god og meningsfull tilværelse i sitt nye hjemland.

Forord

Først og fremst vil jeg takke ungdommene og miljøarbeiderne som har tatt del i denne studien. Jeg har aldri møtt dere, men gjennom å lese dere beretninger om hvordan bofellesskapet kan være en del av et fundament for et liv i et nytt land, har jeg fått innblikk i deres beskrivelser av et hverdagsliv i bosettingsfasen. Jeg håper jeg har presentert deres betraktninger på en god måte.

Arbeidet med denne masteroppgaven har vært en spennende, utfordrende og lærerik prosess. Å gjennomføre en kvalitativ analyse har gitt et spennende innblikk i kvalitativ forskning. Jeg har imidlertid fått mye god veiledning og støtte underveis, som har vært av uvurderlig betydning i denne prosessen.

Jeg vil gjerne takke mine veiledere for god veiledning og innspill i arbeidet med masteroppgaven. Takk til Lutine de Wal Pastoor som ga meg muligheten til å skrive denne masteroppgaven på materiale fra FUS-prosjektet, og som har gitt meg muligheten til å delta på inspirerende seminarer og kurs underveis. Det har vært en lærerik og spennende prosess å få ta del i dette prosjektet. Takk for veldig god veiledning, og mange spennende faglige samtaler og betraktninger. Jeg vil også takke min biveileder Ane-Marthe Solheim Skar for god veiledning, mange gode innspill og detaljerte tilbakemeldinger. Raske tilbakemeldinger og innspill når jeg har stått fast har vært av stor betydning.

Videre vil jeg takke Inger Oterholm for gode og viktige innspill, mamma og pappa for korrekturlesing og oppmuntring i siste liten, og til venner og familie forøvrig for at dere er så bra. Mitt kjære kollektiv må nevnes, dere har vært fantastisk å komme hjem til etter lange dager på lesesalen. Sist men ikke minst, takk til alle mine medstudenter på HUS-masterprogrammet, for hyggelige samtaler over lunsjen, gode diskusjoner og godt humør i den siste tiden på lesesalen. Dere har gjort innspurten av denne prosessen veldig mye hyggeligere.

Oslo, mai 2017

Andrea Barsnes Undset

Innholdsfortegnelse

Innledning.....	1
Tre overgangsprosesser	3
Kommunenes bo- og omsorgstilbud i bosettingsfasen.....	3
Hva er god omsorg for enslige mindreårige flyktninger?	5
Utviklingsstøttende og kultursensitiv omsorg.....	6
Enslige mindreårige flyktninger og psykisk helse	6
Belastninger før og under flukten.....	7
Daglige stressorer og støtte etter ankomst i mottaksland.	8
Studiens hensikt og forskningsspørsmål	9
Forskningsspørsmål.....	9
Teoretisk rammeverk.....	10
Kulturpsykologisk rammeverk.....	10
Resiliens i et sosial-økologisk rammeverk.....	11
Oppsummering av teoretiske rammeverk	12
Metode.....	13
Gjennomføring av intervjuer i FUS-prosjektet	13
Om studien	13
Beskrivelse av utvalg.	13
Prosedyre for sammensetning av utvalg.....	14
Valg av metode for analyse.	15
Validitet og troverdighet	15
Implikasjoner av å analysere tidligere innhentet data	16
Refleksivitet.	17
Epistemologisk posisjon.....	17

Etiske betraktninger.....	18
Forskning på sårbare grupper.....	18
Konfidensialitet.....	18
Beskrivelse av analyseprosessen.....	19
Analyse og diskusjon	21
Tema 1: Tilknytning og løsrivelse	21
En trygg omsorgsbasis.....	22
Selvstendigjøring.....	25
Forhandlinger om selvstendighet.....	27
Oppsummering.....	30
Tema 2: Mellom fortid og fremtid	30
Rom for samtaler.....	31
Normalitetsrom og forståelsesrammer for psykisk helse	35
Oppsummering.....	37
Tema 3: Røtter og nye nettverk.....	38
Røtter og felles forståelsesrammer.....	39
Arenaer for kontakt.....	42
Oppsummering.....	44
Avsluttende diskusjon	44
Hvordan beskrives ungdommenes omsorgsbehov?	45
En trygg base og et midlertidig hjem.....	45
Skal vi snakke om det eller se fremover?.....	47
Felles forståelsesrammer og nettverk.....	48
Implikasjoner og funnenes overførbarhet	49
Funnenes overførbarhet.....	49
Implikasjoner.....	49
Konkluderende bemerkninger	50

Litteraturliste	51
Vedlegg	60
Vedlegg 1	61
Vedlegg 2	66

Tabelliste

Tabell 1: Modell for kritiske psykososiale- og utviklingsmessige omstillinger	3
Tabell 2: Temaer og undertemaer.....	20

Innledning

Aldri før har det blitt bosatt så mange enslige mindreårige flyktninger i Norge som de siste to årene (Dalgard, 2017). På verdensbasis rapporteres det om det høyeste antall mennesker fordrevet fra sine hjem som noensinne er registrert (UNHCR, 2016). En rapport for 2015 fra FN høykommissær for flyktninger (UNHCR) estimerer at 65,3 millioner ufrivillig er fordrevet fra sine hjem. Av disse kan 21,3 millioner defineres som flyktninger (UNHCR, 2016). Retten til beskyttelse og retningslinjer for hvem som kan regnes som flyktninger er nedfelt i FNs Flyktningkonvensjon fra 1951 (UNHCR, 2010). Konvensjonens artikkel 1A definerer en *flyktning* på følgende måte; «En flyktning er en person som på grunnlag av at han med rette frykter forfølgelse på grunn av rase, religion, nasjonalitet, medlemskap i en spesiell sosial gruppe eller på grunn av politisk oppfatning befinner seg utenfor det land han er borger av, og er ute av stand til, eller, på grunn av slik frykt, er uvillig til å pårope seg dette lands beskyttelse og å vende tilbake dit» (UNHCR, 2010, s 3, oversettelse etter Stang, 2012, s 87). Oppholdstillatelse til asylsøkere gis på grunnlag av en juridisk status som flyktning, eller på humanitært grunnlag (Flyktninghjelpen, 2015).

Det varierer fra år til år hvor mange enslige mindreårige asylsøkere som ankommer Norge, og hvilke land de kommer fra. I 2016 ankom det 320 enslige mindreårige asylsøkere, noe som var en nedgang fra 2015 da det ankom 5480 (Gravdahl & Wilskow, 2016). Majoriteten av de enslige mindreårige asylsøkerne som ankom i 2016 var fra Afghanistan, videre følger Eritrea, Etiopia, Marokko og Syria (Gravdahl & Wilskow, 2016). *Enslige mindreårige flyktninger* defineres av integrering- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) som barn og ungdom som har ankommet Norge som asylsøker eller flyktning, uten å ha følge av foreldre eller en voksen med foreldreansvar (IMDi, 2017). Av enslige mindreårige flyktninger bosatt i Norge i dag er over 80 prosent gutter (Dalgard, 2016). Gjennomsnittsalder for de enslige mindreårige flyktningene ved bosetting i 2015 og 2016 var 15,4 år (Dalgard, 2017).

Enslige mindreårige flyktninger over 15 år er midt i ungdomstiden med viktige og utfordrende utviklingsoppgaver. Samtidig må de håndtere reaksjoner etter flukten og tilpasning til et nytt samfunn uten sine omsorgspersoner, noe som setter dem i en svært sårbar situasjon. Videre kan dette utgjøre en risiko for deres emosjonelle velvære (Derluyn & Broekaert, 2007). Flere studier indikerer at mange enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger er i risiko for å utvikle psykiske vansker (Jakobsen, Demott, & Heir, 2014; Jensen, Skårdalsmo, & Fjermestad, 2014; Oppedal, Jensen, & Seglem, 2008). Psykiske vansker kan være et hinder for gjennomføring av skolegang (Pastoor, 2016), for senere arbeidsliv (KS,

2016), og medfører blant annet opplevelse av smertefulle følelser, vanskeligheter med å få gjort de tingene man ønsker, samt dårligere livskvalitet (Thoresen & Myhre, 2016).

Det er imidlertid viktig å presisere at enslige mindreårige flyktninger er en heterogen gruppe, og selv om disse ungdommene beskrives som en risikogruppe når det kommer til psykiske vansker, må det understrekes at en dekkende beskrivelse av denne gruppen ikke kan reduseres til dette. De fleste enslige mindreårige flyktninger er også unge mennesker med ressurser og egenskaper som gjør at mange av dem mestrer sitt hverdagsliv og sin skolegang (Eide, 2012b; Pastoor, 2012). Av flyktninger mellom 18 og 29 år som ankom Norge som enslige mindreårige asylsøkere, var tre av fire i arbeid eller utdanning i 2014 (Dalgard, 2016). Mange enslige flyktningbarn gir uttrykk for et ønske om å bli behandlet som vanlig ungdom (Eide, 2012b; KS, 2016). Denne todelte fremstillingen av enslige mindreårige flyktninger som både sårbare og ressurssterke på samme tid, kan mulig skape et tvetydig bilde av hvilken omsorg denne gruppen har behov for.

Denne studien har til hensikt å undersøke beretninger enslige mindreårige flyktninger bosatt i bofellesskap og miljøarbeidere gir om hvordan bofellesskapet kan legge et grunnlag for et godt liv i Norge. Jeg vil mer spesifikt undersøke hvordan deres beretninger danner mønstre av felles mening (Bruner, 1990) for hva god støtte og omsorg i bofellesskapet innebærer. Det er viktig med mer kunnskap om hva ungdommene selv forteller om støttende og belastende elementer i sin hverdag, for å kunne legge til rette for at deres omgivelser skal fasilitere god utvikling og resiliens (Ungar, 2012).

Studien er basert på datamateriale fra forskningsprosjektet *Enslige mindreårige flyktninger i bosettings- og integreringsfasen, med fokus på utdannings- og skolesituasjon* (FUS). FUS-prosjektet er ledet av Lutine de Wal Pastoor, og er tilknyttet Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS). Datamaterialet som er analysert i denne masteroppgaven består av et utvalg semi-strukturerte intervjuer med bosatte ungdommer som ankom Norge som enslige mindreårige flyktninger, samt ansatte i døgnbemannede bofellesskap der ungdommene er bosatt, i tre norske kommuner. Ungdommene i denne masteroppgaven har alle fått innvilget oppholdstillatelse, og de var ved intervjuetidspunktet mellom 16 og 19 år.

Hvilke begreper som benyttes om enslige mindreårige flyktninger varierer innen litteraturen. I noen deler av litteraturen benyttes begrepet barn om enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere, da de i en juridisk forstand vil defineres som barn fram til de er myndige (Eide, 2012a). Både i denne masteroppgaven og i litteraturen for øvrig inkluderes

ofte noen unge flyktninger som er ankommet som enslige mindreårige asylsøkere, men som ikke lenger er mindreårige når studiene gjennomføres. Jeg vil likevel benytte begrepet *enslige mindreårige flyktninger*, da ungdommene er ankommet som enslige mindreårige flyktninger, noe som setter dem i en spesiell situasjon. De enslige mindreårige flyktningene som er inkludert i denne studien vil omtales som *ungdommene* for å understreke at gruppen som omtales nettopp er ungdommer. Miljøarbeiderne i bofellesskapene vil omtales som de *voksne* eller *ansatte*.

Tre overgangsprosesser

I arbeidet med enslige mindreårige er det viktig å skille mellom mottaksfasen og bosettingsfasen (Eide, 2012a). Mottaksfasen gjelder fra ungdommene ankommer Norge til de får en avklaring på asylsøknadsprosessen og bosettes i en kommune. Det er staten som har ansvaret for omsorgen for enslige mindreårige flyktninger i denne fasen. Bosettingsfasen starter når den enslige mindreårige flyktningen får innvilget asyl i Norge, blir tildelt en kommune og bosettes der (Eide, 2012a). Bosettingsfasen kan beskrives som en overgangsfase i flyktnings integreringsprosess, hvor de befinner seg et sted imellom å være utenfor samfunnet og å være innenfor (Pastoor, 2016). Denne overgangsfasen medfører tre parallelle prosesser av psykologisk og utviklingsmessig omstilling. Disse tre prosessene kan illustreres ved hjelp av *Modell for kritiske psykososiale- og utviklingsmessige omstillinger* (Pastoor, 2015, 2016, s 205);

Tabell 1: Modell for kritiske psykososiale- og utviklingsmessige omstillinger

Overgangsprosesser	
1) Sosialiseringssprosess	Utvikling fra barn til voksen, som innebærer tilegnelse av ferdigheter, normer og verdier som er relevante for samfunnet de er en del av.
2) (Re)integreringsprosess	Tilpasning til et liv i et nytt samfunn med andre språklige, sosiale og kulturelle betingelser for samhandling og inkludering.
3) Rehabiliteringsprosess	Oppbygging av en meningsfull tilværelse etter vonde opplevelser fra oppbrudd og flukt, og mestring av stress relatert til livet i eksil.

Kommunenes bo- og omsorgstilbud i bosettingsfasen

Bo- og omsorgsløsningene som tilbys i kommunene skal innebære bolig, sosiale ytelser, grunnutdanning, omsorg- og støttetiltak (Berg, 2012). Tilbudene skal bidra til at enslige mindreårige flyktninger får gode oppvekstbetingelser, at de opplever trygghet, tilhørighet og mestring, og hjelper dem med å se muligheter for sine liv. Videre skal kommunen tilrettelegge

for at enslige mindreårige flyktninger fullfører sin utdanning, deltar i samfunnet, utvikler gode relasjoner og generelt har gode levekår (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2011).

Ved bosetting er det kommunene selv som bestemmer hvordan arbeidet med de enslige mindreårige flyktninger skal organiseres i kommunen. Majoriteten av kommunene velger å legge arbeidet med denne gruppen til barnevernet, mens andre velger å organisere arbeidet med enslige mindreårige flyktninger under flyktningtjenesten. En liten minoritet av kommunene organiserer imidlertid arbeidet gjennom private bofellesskap (ECON, 2007). I følge en rapport fra Kommunes Sentralforbund (KS) bosetter i dag nesten alle kommuner med bakgrunn i barnevernsloven, og arbeidet er dermed organisert under barnevernet (KS, 2016).

Kommunene har i praksis et stort handlingsrom til å bestemme hvordan ulike botiltak skal utformes, og hvordan forsvarlighet vurderes. Det foreligger ingen retningslinjer knyttet til kvalitet i omsorgstilbudet og de omfattes heller ikke av tilsynsordninger (Aadnanes & Pastoor, 2013; KS, 2016). Hvilken støtte og oppfølging som tilbys i de ulike boformene har vist seg å være av stor betydning for ungdommenes utvikling (Eide, 2012b). Det er imidlertid store variasjoner i kommunenes bo- og omsorgstiltak og i utgifter per enslige mindreårig flyktning per år (ECON, 2007). I de kommunene hvor barnevernet har ansvar for bosettingen er gjennomsnittlige utgifter høyere, men kvaliteten på tilbudet er ofte bedre (ECON, 2007).

Det eksisterer et juridisk aldersskille mellom enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere under og over 15 år. Omsorgen for enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere under 15 år ble i 2007 overført til barnevernet. På sikt skulle omsorgen for enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere mellom 15 og 18 år også overføres til barnevernet (Berg, 2012). Dette har imidlertid ikke blitt gjennomført, og det er UDI som har omsorgsansvar for de eldste ungdommene frem til de bosettes i en kommune (IMDi, 2017).

For enslige mindreårige flyktninger over 15 år er vanlige bo- og omsorgsløsninger bemannede bofellesskap, hybel eller ubemannet kollektiv, mens enslige mindreårige flyktninger med særlige behov bosettes i andre institusjoner (IMDi, 2017). Hvilke boløsninger som er mest benyttet endrer seg over tid, og speiler endringer i hva som er ansett som gode løsninger, gruppens sammensetning og hvilke typer boliger som er tilgjengelige (Berg, 2012). Det har vært en økning i antall døgnbemannede bofellesskap fra 62 prosent i 2011 til 75 prosent i 2015, og dette er nå det vanligste bo- og omsorgstilbudet for enslige mindreårige flyktninger (KS, 2016).

Døgnbemannet bofellesskap beskrives som et hjem der fire til seks ungdommer bor sammen, og hvor voksne er tilstede hele døgnet (KS, 2016). Stort sett er boligene utformet som et vanlig norsk hjem hvor ungdommene deler bad, stue og kjøkken, men har hvert sitt rom. Plassering i bofellesskap er juridisk sett ansett som et hjelpetiltak, hvor plassering skjer etter barnevernslovens §4-4, og er altså ikke en omsorgsovertakelse. Det fremheves at omsorgsfulle og kompetente voksne som er tilstede for ungdommene er svært viktig (KS, 2016). Per i dag eksisterer to dominerende tilnærminger til hvordan kommunene tilnærmer seg arbeidet med de enslige mindreårige flyktninger, én tilnærming som legger hovedvekt på omsorg og én som legger hovedvekt på selvstendigjøring av ungdommene (KS, 2016). Det kan tenkes at den tvetydige fremstillingen av de enslige mindreårige flyktninger som sårbare og ressurssterke kommer til syne i de to tilnærmingene i kommunene, med hovedvekt på enten selvstendigjøring eller på omsorg for ungdommene.

Hva er god omsorg for enslige mindreårige flyktninger?

Det foreligger svært få studier som har undersøkt hva som utgjør god profesjonell omsorg for enslige mindreårige flyktninger. Videre trekker kun et fåtall praktiske og teoretiske tilnærminger til omsorg og psykososialt arbeid linjer mellom omsorgssituasjon og enslige mindreårige flyktnings utfordringer knyttet til psykisk helse (Eide, Guribye, & Lidén, 2014). Det eksisterer heller ikke gode studier på sammenhengen mellom botiltak og hvordan det går med ungdommene på sikt. Det er imidlertid indikasjoner på at andel ressurser som legges inn i et botiltak har en betydning for hvordan det går med de unge flyktingene (KS, 2016).

Spørsmål om hva som er god omsorg for en gruppe vil være påvirket av at barn og unge er forskjellige og lever under forskjellige betingelser, og det må dermed tas hensyn til kontekst når man undersøker hva som skal til for at en bestemt gruppe barn og unge skal greie seg og få en bedre framtid (Andenæs, 2005). Trygghet, tilhørighet og mestring er stikkord som ofte trekkes frem i forskningsrapporter om enslige mindreårige flyktninger (Lidén, Eide, Hidle, Nilsen, & Wærdahl, 2013). Tidligere forskning på enslige mindreårige flyktnings omsorgsbehov fremhever at en ikke må legge for ensidig vekt på omsorgen som utøves av profesjonelle hjelpere, men at det kreves en mer helhetlig tilnærming til begrepet. Jevnaldrende, skole, transnasjonale relasjoner til familie og venner, tilhørighet til etnisk gruppe, fritidsaktiviteter og relasjoner til lokalmiljø er viktige arenaer å inkludere i forståelsen av omsorgsbehovet disse barna og ungdommene (Eide, 2012b).

Utviklingsstøttende og kultursensitiv omsorg. Lidén og kollegaer (2013) viser til to tilnærminger til omsorg som har hatt innvirkning på hvordan omsorg for enslige mindreårige utøves; en tilnærming som beskrives som utviklingsstøttende omsorg og en tilnærming som beskrives som kultursensitiv omsorg. Utviklingsstøttende omsorg nevnes ofte i arbeidet med enslige mindreårige flyktninger og i offentlige dokumenter. Her fremheves støtte og hjelp til å håndtere erfaringer og identifisere ressurser, og gi disse retning og mening for å kunne realisere ungdommenes livsprosjekter. Omsorgen fokuserer på samspill, tilknytning og kognitiv utvikling (Lidén et al., 2013). Utviklingsstøttende omsorg vil også innebære støtte til å utvikle ferdigheter for samspill med andre mennesker på en konstruktiv måte. Dette innebærer blant annet å utvide eksisterende- og danne nye konstruktive bilder av seg selv i samspill med andre (Bengtson & Ruud, 2012). Et fokus på faktorer som bidrar til utvikling av resiliens, samt kunnskap om hvordan traumatiske hendelser kan påvirke barn og unges utviklingsløp, inngår også i dette perspektivet (Lidén et al., 2013).

Utviklingsstøttende omsorg baserer seg på en forståelsesramme som legger et vestlig barndoms- og utviklingsforløp til grunn. Lidén og kollegaer (2013) argumenterer for at dette perspektivet derfor må komplimenteres av et kultursentitivt perspektiv. Den enkelte ungdoms bakgrunn må være med å danne utgangspunkt for hvordan man arbeider med ungdommene, for å kunne gi støtte til ungdommenes mestrings- og kompetansebygging på en måte som tar høyde for erfaringene de bringer med seg og situasjonen de er i (Lidén et al., 2013).

De ansatte i bofellesskapet har blitt rapportert å være av stor betydning for ungdommenes trivsel og utvikling for ungdommene i bofellesskapene (KS, 2016). Samtidig kan profesjonell omsorg medføre en rekke dilemmaer, da det også innebærer å trekke en grense for hvor involverte de ansatte skal bli i ungdommenes liv (Eide et al., 2014). For å tilby ungdommene gode og støttende omgivelser fremheves traumebevisst omsorg, flyktningfaglig kompetanse og kulturforståelse som nøkkelkompetanser (KS, 2016).

Enslige mindreårige flyktninger og psykisk helse

Å ha opplevd potensielt traumatiske erfaringer som krig, oppbrudd og flukt utgjør en risiko for psykiske helse. Antallet potensielt traumatiske erfaringer en person har hatt har vist seg å være en stabil prediktor for senere utvikling av psykiske vansker (Bean, Derluyn, Eurelings-Bontekoe, Broekaert, & Spinhoven, 2007; Jensen et al., 2014; Montgomery, 2010; Opaas & Varvin, 2015). Flere norske studier har kartlagt forekomst av symptomer på psykiske vansker hos enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere. Gjennomgående finner disse studiene relativt høy prevalens av symptomer på psykiske lidelser som posttraumatisk stresslidelse

(PTSD), angst og depresjon (Jakobsen et al., 2014; Jensen, Fjermestad, Granly, & Wilhelmsen, 2015; Jensen et al., 2014; Seglem, Oppedal, & Raeder, 2011; Vervliet, Demott, et al., 2014).

Belastninger før og under flukten. Mange enslige flyktninger har vært utsatt for flere potensielt traumatiske erfaringer under flukten enn hva barn og unge som flykter med sin familie har vært utsatt for (Bean, et al., 2007). I en nederlandsk studie rapporterte 63,3 prosent av enslige mindreårige å ha vært utsatt for fysiske overgrep, mot 23,2 prosent av ungdommer som har flyktet eller innvandret med sine foreldrene. Videre rapporterte 20,3 prosent av de enslige mindreårige å ha vært utsatt for seksuelle overgrep, mot 8,3 prosent av ungdommene som ikke hadde flyktet alene (Bean et al., 2007). I en norsk studie av enslige mindreårige asylsøkere rapporterte 67,7 prosent å ha opplevd tap av en nær person, 54,8 prosent å ha vært utsatt for vold, og 62,4 prosent å ha opplevd krig (Jensen et al., 2015).

Erfaringer med krig, konflikt og flukt medfører ikke nødvendigvis kun eksponering for krigshendelser, men kan ha en gjennomgripende påvirkning på hvilket miljø barn og unge vokser opp i. En studie fant at hos en klinisk populasjon av norske flyktninger var tidlig eksponering for traumatiske erfaringer sterkere relatert til flyktningenes nåværende psykiske helse enn traumatiske erfaringer rett før og under flukten (Opaas & Varvin, 2015). En annen norsk studie fant at flere enslige mindreårige flyktninger fortalte om å ha vært utsatt for vold i nære relasjoner og på skolen før flukt (Skårdalsmo & Jensen, 2015). Det er altså nødvendig med en helhetlig utviklingspsykologisk forståelse av hvordan enslige unge flyktingers erfaringer påvirker deres psykiske helse og tilpasning i mottakslandet.

Potensielle traumatiske erfaringer kan påvirke barn og ungdom ulikt etter hvilken alder og utviklingsfase personen er i når hendelsen inntreffer (Holt & Hafstad, 2016). Hvorvidt alder har en betydning for flyktningbarns psykiske helse er ikke klart ut i fra litteraturen, da det er vanskelig å skille mellom sammenfallende variabler som når i livet vanskelige erfaringer og belastninger har startet, hvor gamle de var da de flyktet, og hvilke aldersspesifikke ordninger som eksisterer i mottakslandet for hvilke bo- og skoletilbud som tilbys (Fazel, Reed, Panter-Brick, & Stein, 2012). For eksempel kan en ungdom som eksponeres for voldelig konflikt i en kort periode i ungdomstiden ha hatt en lang periode med stabil psykososial utvikling, mens andre kan ha vokst opp under vedvarende konflikt og stress og dermed være eksponert for kumulative belastninger (Fazel et al., 2012). Skillet mellom disse to utviklingsstiene er relatert til skillet som eksisterer i traumelitteraturen mellom enkeltstående traumer og utviklingstraumer eller komplekse traumer (Cook et al., 2005;

Jørgensen & Steinkopf, 2013). Noen studier viser høyere forekomst av psykiske vansker hos de eldste ungdommene (Bean et al., 2007; Derluyn & Broekaert, 2007), noe som understreker viktigheten av å ikke undervurdere deres sårbarhet.

Daglige stressorer og støtte etter ankomst i mottaksland. De siste årene har det blitt gitt mer oppmerksomhet til de vedvarende stressfaktorene som er knyttet til hverdagslivet etter flukt, og hvilken påvirkning disse kan ha for flyktningers psykiske helse (Keles, Idsøe, Friborg, Sirin, & Oppedal, 2016; Miller & Rasmussen, 2010; Oppedal & Idsøe, 2015).

Når ungdommene bosettes vil de aller fleste ha fått innvilget oppholdstillatelse, det etableres tryggere rammer og ungdommene begynner arbeidet med å skape seg et liv i Norge. Flere studier viser at det er store individuelle forskjeller i hvorvidt det er en nedgang i rapporterte plager og belastninger, og for noen ungdommer er psykiske vansker og plager vedvarende over lang tid (Jensen et al., 2014; Keles, Idsøe, et al., 2016; Montgomery, 2010; Vervliet, Lammertyn, Broekaert, & Derluyn, 2014). Enslige mindreårige flyktninger er dermed en gruppe med høy risiko for psykiske vansker også etter bosetting (Oppedal & Idsøe, 2015; Seglem et al., 2011).

Enslige mindreårige som rapporterer om høyt nivå av hverdagsstress rapporterer også om høye nivåer av depressive symptomer (Keles, Idsøe, et al., 2016). Stressorer som var undersøkt i denne studien var økonomiske problemer, konfliktrelaterte stressorer, stressorer relatert til måloppnåelse, bekymring for venner og familie, inngruppe og utgruppestressorer, opplevd diskriminering og etnisk identitetskrise (Keles, Idsøe, et al., 2016). De ungdommene som fikk det bedre over tid rapporterte også om en nedgang i hverdagsstress (Keles, Friborg, Idsøe, Sirin, & Oppedal, 2016).

Det er i psykologisk faglitteratur en velkjent relasjon mellom sosial støtte og psykisk helse (Cohen, Wills, & House, 1985). På tross av viktigheten av sosial støtte for god utvikling, er det en mangel på forskning som undersøker enslige mindreåriges nettverk over landegrensene, samt dannelse av støttende sosiale nettverk i mottakslandet (Oppedal & Idsøe, 2015). En metaanalyse av en rekke kvalitative studier av barn og unge med flyktningbakgrunn fant at de unge flyktingene selv oppgir sosial støtte fra foreldre, jevnaldrende og profesjonelle som en viktig beskyttelsesfaktor (Sleijpen, Boeije, Kleber, & Mooren, 2016). Vansker med emosjonsregulering medierte i en studie assosiasjonen mellom hverdagsstress og psykiske lidelser og plager hos flyktninger (Nickerson et al., 2015). Det kan dermed tenkes at profesjonelle omsorgsgivere som jobber med ungdommene i hverdagen både kan bidra til å

styrke deres daglige funksjon, både ved å kunne bidra med strategier for å regulere emosjoner, og som en sosial støtte generelt.

Studiens hensikt og forskningsspørsmål

Studiene som omhandler enslige mindreåriges psykiske helse har i hovedsak fokusert på traumatiske erfaringer ungdommene har hatt før og under flukten, og symptombelastning etter ankomst i mottaksland. Det har vært mindre oppmerksomhet på hvordan enslige mindreårige flyktninger mestrer utviklingsoppgaver, hverdagsbelastninger og psykososiale utfordringer de møter etter ankomst. Videre har de sosiale relasjonene og nettverkene ungdommene danner i liten grad blitt undersøkt (Oppedal, Jensen, Seglem, & Haukeland, 2011).

Kvalitative metoder argumenteres for å være særlig egnet til å undersøke unge flyktnings erfaringer av hva som bidrar til god utvikling og resiliens (Sleijpen, Heide, Mooren, Boeije, & Kleber, 2013). Det eksisterer imidlertid lite kvalitativ forskning som omhandler bo- og omsorgstilbudene som tilbys enslige mindreårige flyktninger. For å kunne legge til rette for en god overgang til et nytt samfunn og skape trygge miljøer som kan bidra til utvikling av resiliens, er det derfor behov for mer kunnskap om hvordan enslige mindreårige møtes i mottakslandet. Mer spesifikt er det behov for mer kunnskap om hvordan de gis muligheter til å danne nye relasjoner og nettverk som kan gi sosial støtte, og hva som er disse barna og ungdommenes egne perspektiver på hva de har behov for (Jensen et al., 2014).

Forskningsspørsmål

Denne studien undersøker hvilken omsorg og støtte enslige mindreårige flyktninger bosatt i tre ulike bofellesskap etterspør, og hva miljøarbeidere som har den daglige omsorgen for dem mener ungdommene har behov for. Enslige mindreårige flyktninger i bosettingsfasen er i en prosess av å skape seg en fremtid i et nytt land, og jeg vil her undersøke hvordan bofellesskapet kan legge til rette for et godt liv i Norge. Hvilke forståelser ungdommene og miljøarbeiderne i bofellesskapene legger til grunn for hva som skal til for at ungdommene skal kunne skape seg en god framtid i Norge, vil kunne kaste lys over hva som fremmer og hemmer denne prosessen. Videre vil forståelsene av ungdommenes behov kunne påvirke hvordan det i bofellesskapene legges til rette for støtte, veiledning og utvikling, samt hvordan bofellesskapene møter behov knyttet til psykisk helse hos ungdommene. Studiens forskningsspørsmål er som følger:

- Hvordan beskriver de ansatte i bofellesskapene omsorgsbehovet til ungdommene, og hvordan legges det til rette for å møte deres behov i bofellesskapet?
- Hvilken omsorg og støtte beskriver ungdommene selv at de har behov for?
- Hva beretter ungdommer og voksne om støtte og hindre på veien for at ungdommene skal kunne danne et grunnlag for en god fremtid i Norge?

Teoretisk rammeverk

Jeg vil i denne studien benytte et teoretisk rammeverk som kombinerer et kulturpsykologisk perspektiv og et sosial-økologisk resiliensperspektiv. Disse to perspektivene utfyller hverandre i den forstand at de gir mulighet for å undersøke hvordan praksiser og forståelsesrammer for støtte og omsorg fremforhandles mellom ungdommer og ansatte i bofellesskapene. Samtidig danner de et rammeverk for å undersøke hvilke elementer i ungdommenes omgivelser og hverdag som kan fremme eller hemme prosessen med å skape seg et godt liv i Norge. Jeg vil her benytte resiliensbegrepet med fokus på de kontekstuelle faktorer i ungdommenes proksimale miljø, som kan være av betydning for deres psykososiale utvikling, og som fasiliterer utvikling av resiliens hos ungdommene (Ungar, 2008, 2012).

Kulturpsykologisk rammeverk

Historisk sett har psykologien hatt en individualistisk tilnærming til studiet av mennesket, og gitt mindre oppmerksomhet til kontekstuelle faktorer og den kulturen individet befinner seg i (Bruner, 1990). Innen kulturpsykologien vil derimot individet og dets sosiale omgivelser ofte betraktes som gjensidig avhengig av hverandre (Haavind, 2002). Siden psykologien alltid vil være nedfelt i en kultur, må den også organiseres rundt de meningsskapende prosessene som knytter individet til kulturen det eksisterer i (Bruner, 1990). Kulturpsykologi kan defineres som studiet av hvordan subjekt og objekt, selvet og andre, sinn og kultur, person og kontekst, figur og bakgrunn, utøver og praksis lever sammen, avhenger av hverandre, og dynamisk og dialektisk utgjør hverandre i et fellesskap (Shweder, 1991)s 1.).

Ratner (1999) beskriver tre hovedretninger innen kulturpsykologi, bestående av en symbolsk tilnærming, en aktivitetsteoretisk tilnærming og en individuell kulturpsykologisk tilnærming (Ratner, 1999). Jeg vil her i hovedsak ta utgangspunkt i en symbolsk tilnærming basert på Bruners begrep om *folkepsykologi* (1990). Folkepsykologi viser til at kulturelle forståelsesrammeverk utgjøres av felles konsepter, symboler, mening og lingvistiske termer. Disse rammeverkene kan beskrives som forståelser som tas for gitt, eller *common sense*. Mening kan videre beskrives som et kulturelt mediert fenomen som avhenger av eksistensen

av et delt symbolsystem (Bruner, 1990). Kulturelle forståelsesrammer kan blant annet komme til syne i hva som beskrives som det normale barnet eller ungdommen (Burman, 2015; Callaghan, Andenæs, & Macleod, 2015) eller i forståelsesrammer for psykisk helse. Barn og ungdom som flykter alene utfordrer på mange måter oppfatningen av hva som er en god barndom og ungdomstid, samtidig som begrepet *omsorg* videre kan sies å være et normativt begrep som er forankret i en norsk velferdsideologi (Engebrigtsen, 2012). Enslige mindreårige møter i Norge dermed en forståelsesramme om hva som utgjør en god barndom, hvor mange av de ensliges erfaringer på mange måter heller vil passe inn i et begrep om en «tapt barndom» (Engebrigtsen, 2012).

For å undersøke konsepter og forståelsesrammer som beskrives i relasjon til hva som oppfattes som ungdommenes behov for omsorg og støtte, vil jeg ta i bruk et begrepsrammeverk som har røtter innen kulturpsykologi og sosiokulturell teori. Her vil forhandlinger om måter å forstå et fenomen (Toverud et al., 2002), sosialisering til kulturelt situerte roller (Kagitcibaci, 1996) og mediering (O'Toole & Abreu, 2005) være sentrale begreper. Begrepet mediering benyttes ofte i sosiokulturelle tilnærminger for å redegjøre for forholdet mellom en persons psykologiske utvikling og de sosiale, kulturelle og institusjonelle kontekster individet deltar i. Begrepet inkluderer kulturelle og sosiale representasjoner, som mening og identitet som i en bestemt kontekst tillegges objekter og sosiale roller. Disse kan beskrives som medierende verktøy som individet tar i bruk for å legge mening til handlinger og interaksjoner (O'Toole & Abreu, 2005).

Dette rammeverket gir et grunnlag for å undersøke på hvilken måte det berettes om omsorg, hva en omsorgsgivers rolle i en spesifikk kontekst innebærer, hva det vil si å være ungdom, og hvordan enslige mindreårige flyktningers omsorgsbehov blir beskrevet.

Resiliens i et sosial-økologisk rammeverk

Resiliensperspektivet åpner for en undersøkelse av prosesser som kan bidra til positiv utvikling hos populasjoner som utsettes for risiko (Ungar, 2012). Resiliens defineres som en relativt god utvikling på tross av eksponering for risikofaktorer som er assosiert med risiko for utvikling av psykopatologi (Rutter, 2000). Begrepet viser til både individuelle egenskaper og kontekstuelle egenskaper i individets miljø (Borge, 2003). Det er imidlertid ikke konsensus om en klar konseptualisering av resiliens, og det er en diskrepans mellom tilnærminger som i hovedsak fokuserer på individuelle faktorer, og tilnærminger som forstår resiliens som er mer dynamisk prosess mellom individ og miljø (Sleijpen et al., 2013). Jeg vil her ta utgangspunkt i

en sosial-økologisk forståelse av begrepet, som inkluderer en kultursensitiv og kontekstuell tilnærming til resiliens (Ungar, 2008, 2012).

Ungar (2012) vektlegger nødvendigheten av å undersøke hvilke ressurser populasjoner som utsettes for stress selv oppgir å ha behov for, da effektive beskyttende faktorer ofte er unike responser til en bestemt stressende kontekst. Resiliens utvikles gjennom prosesser som individer, familier og lokalsamfunn benytter til å håndtere og tilpasse seg utfordringer under akutt eller kronisk stress. Disse mønstre av atferd må oppleves som ønskelige, meningsfulle og adekvate av den spesifikke gruppen. Ungar (2012) hevder at valget av responser ofte er avhengig av hvilke ressurser som er tilgjengelige i individets omgivelser. Miljøer som legger til rette for utvikling av resiliens er karakterisert av at individer, familier og lokalsamfunn kan navigere i dette miljøet for å gjøre nytte av disse ressursene, og at disse ressursene er tilgjengelige, anvendbare og meningsfulle (Ungar, 2012).

Hvilke faktorer som medvirker til resiliens kan være mer eller mindre homogene eller heterogene. Det vil si hvorvidt de er spesifikke til en bestemt stressor i en bestemt kontekst, eller om faktorene er overførbare til andre kontekster og stressorer (Ungar, 2008). Blant de mest robuste funnene innen forskning på miljøfaktorer som bidrar til risiko eller resiliens, er at mangel på nåværende, velfungerende og selektive relasjoner utgjør en risiko for psykisk helse (Rutter, 2005). For enslige mindreårige er ofte signifikante relasjoner brutt og nettverk oppløst, noe som utgjør en sentral risikofaktor for denne gruppen. Beskyttende faktorer under oppveksten i hjemlandet, under flukten og i omgivelsene som omgir dem i mottakslandet vil her kunne være utslagsgivende (Lidén et al., 2013). Et viktig aspekt av beskyttende faktorer i mottakslandet vil være hvorvidt de ansatte besitter relevant kunnskap om utviklingsbetingelser, psykisk helse og resiliens. Videre er det relevant hvorvidt de ansatte forstår sin rolle som at de skal inngå i en aktiv terapeutisk omsorg, eller om de først og fremst skal tilrettelegge for rammebetingelser (Lidén et al., 2013).

Oppsummering av teoretiske rammeverk

For at bofelleskapene skal være miljøer som tilrettelegger og tilbyr ressurser ungdommene kan ta i bruk for å håndtere utfordringer de møter i overgangsprosessene (Pastoor, 2015, 2016) de gjennomgår, er det viktig å undersøke hva ungdommene selv etterspør (Ungar, 2012). Her er det sentralt å undersøke hvilke delte og ikke-delte konsepter og forståelsesrammeverk (Bruner, 1990) som eksisterer mellom ungdommer og ansatte. Ungar (2012) påpeker at ressurser som tilbys individene og hvilke responser de benytter må oppfattes som tilgjengelige og meningsfulle. Hva som oppleves som meningsfulle responser

og ressurser, vil undersøkes gjennom felles konstruerte meningssystemer hos ansatte og ungdommer.

Metode

Denne studien tar utgangspunkt i datamateriale fra FUS-prosjektet ved NKVTS. Prosjektet er godkjent i sin helhet av Norsk senter for forskningsdata (NSD), og er utført i henhold til deres retningslinjer. Det er publisert flere artikler basert på datamaterialet (Aadnanes & Pastoor, 2013; Pastoor, 2012, 2015, 2016, 2017), samt tre masteroppgaver (Hegland, 2015; Hernes, 2014; Hjorthol, 2013). Publikasjonene omhandler i hovedsak unge flyktingenes skolegang og de kontekstuelle faktorene som kan ha betydning for denne. Det er imidlertid ikke gjort noen studier i dette prosjektet som primært undersøker ungdommene og sosialarbeidernes erfaringer fra bofellesskapene, noe som gir grunnlag for å undersøke dette datamaterialet på nytt. I denne studien har jeg altså ikke selv innhentet intervjuene, og implikasjoner av dette vil senere bli diskutert.

Gjennomføring av intervjuer i FUS-prosjektet

Intervjuene i FUS-prosjektet ble innhentet i perioden 2010-2013, og ble gjennomført av prosjektleder, to prosjektmedarbeidere og tre masterstudenter. Datamaterialet omfatter semi-strukturerte intervjuer med 105 informanter (40 ungdommer mellom 16 og 23 år som ankom som enslige mindreårige flyktinger, 40 miljøarbeidere og 25 skoleansatte), samt dokumentanalyser og feltarbeid i skoler og bofellesskap. Informantene er rekruttert fra 3 ulike kommuner, to kommuner i urbane strøk og en kommune i mer rurale strøk. Det ble ved gjennomføring av intervjuene innhentet informert samtykke fra alle informantene, og for ungdommene som ikke var myndige ble det i tillegg innhentet samtykke fra verge. Da jeg ikke har vært delaktig i innsamling av datamaterialet vil jeg vise til tidligere publikasjoner for mer inngående beskrivelser av denne prosessen (Pastoor, 2015, 2017).

Om studien

Beskrivelse av utvalg. Utvalget (N=14) i denne studien består av seks ansatte (3 kvinner og 3 menn) i to bofellesskap i to kommuner, og åtte unge flyktinger (2 jenter og 6 gutter) bosatt i fire bofellesskap i tre ulike kommuner. Intervjuene i utvalget for denne studien ble i hovedsak gjennomført i bofellesskapene, mens to av intervjuene er gjort på skolen. Det ble kun benyttet tolk i ett av de 14 intervjuene. At flere gutter enn jenter inkluderes i studien, gjøres på grunnlag av at det er flere gutter som ankommer som enslige mindreårige (Dalgard, 2016), og reflekterer dermed sammensetningen i denne populasjonen. De unge flyktingene

har opprinnelse fra Afghanistan (5), Irak (1), Somalia (1) og Etiopia (1), mens de ansatte i bofellesskapene har norsk bakgrunn. Fem enslige flyktninger er bosatt i bofellesskapene der de voksne er rekruttert fra, mens tre enslige flyktninger er bosatt i andre bofellesskap. Inkludering av ungdommer fra flere bofellesskap er gjort for å styrke deres anonymitet. Ungdommene er mellom 16 og 19 år, med en gjennomsnittsalder på 17,1 år.

Alle ungdommene som deltar i denne studien har fått innvilget asyl og defineres dermed som flyktninger. Videre er de alle bosatt i døgnbemannede bofellesskap i ulike kommuner og er i gang med sin skolegang og etablering av et liv i Norge. I de tre kommunene som ungdommene i denne studien er bosatt i er arbeidet med enslige mindreårige flyktninger organisert under barnevernet.

Prosedyre for sammensetning av utvalg. For at datamaterialet som analyseres skal være av god kvalitet er det viktig med gode prosedyrer for sammensetning av utvalg (Morrow, 2005). I kvalitativ forskning benyttes ofte strategisk og kriteriebaserte tilnærminger til utvalgsprosessen. Strategisk utvalg viser til at utvalg gjøres på bakgrunn av at det skal gi så informasjonsrike data som mulig (Morrow, 2005). Utvalget i denne studien ble satt sammen ved en målrettet og kriteriebasert tilnærming, basert på inklusjonskriterier av relevans for forskningsspørsmålene.

Prosessen med å sette sammen utvalget startet med gjennomlesning av transkripsjonene, og å få en oversikt over intervjuer av de 80 ungdommer og miljøarbeidere som arbeidet i eller var tilknyttet bofellesskapene. Jeg valgte å ta utgangspunkt i én form for organisering av bofellesskap, hvor ungdommene er bosatt i en bolig med døgnbemannet oppfølging av miljøarbeidere som arbeider på turnus. Dette beskrives som den vanligste formen for bofellesskap (KS, 2016), og gir også et godt grunnlag for å undersøke forskningsspørsmålet da det er mye kontakt mellom ungdommer og miljøarbeidere. For ungdommene var kriteriene som følger:

- Ankommet Norge som enslig mindreårig asylsøker
- Bosatt i et døgnbemannet bofellesskap på intervjutidspunktet

I første omgang ble 27 ekskludert på grunnlag av disse to kriteriene, i hovedsak grunnet boløsning. Det ble av de gjenstående intervjuene valgt ut åtte enslige mindreårige på bakgrunn av kvalitet på intervjuet og relevans for forskningsspørsmålet. De mest utfyllende intervjuene hvor bofellesskapene ble gitt oppmerksomhet ble valgt ut. For de voksne var inklusjonskriteriene som følger:

- Ansatt i døgnbemannet bofelleskap med flere ansatte
- Har daglig kontakt med ungdommene i sitt arbeid
- Intervjuet har fokus på den daglige omsorgen for ungdommene

På bakgrunn av de to første inklusjonskriteriene ble 23 informanter ekskludert. Av de 17 resterende intervjuene ble seks informanter valgt ut på bakgrunn av relevans for forskningsspørsmålet, grad av utfyllende svar og vektlegging av den daglige omsorgen i bofellesskapet. Silverman (2000) viser til viktigheten av å ikke ekskludere informanter som bryter med studiens teoretiske utgangspunkt og hypoteser. Utvalget er satt sammen med hensikt om å kunne gi utfyllende beskrivelser av relevans for forskningsspørsmålet, og ingen informanter ble ekskludert på bakgrunn av innholdet i erfaringene de beskrev.

Valg av metode for analyse. Jeg har i analysen valgt å ta utgangspunkt i tematisk analyse (Braun & Clarke, 2006, 2013; Clarke, Braun, & Hayfield, 2015). Metoden identifiserer mønstre på tvers av datamaterialet, og jeg mener dermed metoden egner seg til å gjøre en analyse av to ulike grupper. En av fordelene med tematisk analyse er at den er svært fleksibel, og kan benyttes på en rekke ulike temaer innen ulike teoretiske og epistemologiske rammer. Denne fleksibiliteten kan være en fordel da hverken intervjuguide eller gjennomføring av intervjuene er gjort spesifikt for denne studien, og muliggjør dermed at analysen kan skreddersys både til det empiriske materialet som foreligger, samt oppgavens teoretiske utgangspunkt og forskningsspørsmål. Samtidig som analysemetoden er svært fleksibel fremhever Braun og Clarke (2006) viktigheten av transparens for kvaliteten på analysen, altså å redegjøre for epistemologisk grunnlag for studien, og å gjøre viktige valg som tas eksplisitt.

Det eksisterer ingen klare retningslinjer for hvor mange informanter som er nødvendig for å undersøke mønstre av mening mellom intervjuer. Et utvalg på 14 informanter er innenfor hva som er anbefalt for tematisk analyse for masterprosjekter (Clarke et al., 2015). Da intervjuguidene ikke ble skrevet på bakgrunn av forskningsspørsmålet for denne studien, valgte jeg å inkludere et relativt stort antall informanter for et masterprosjekt, for å ha tilstrekkelig med data for å kunne gjøre en rik analyse (Braun & Clarke, 2013).

Validitet og troverdighet

Innen kvalitativ forskning kan validitet sikres ved å undersøke kildene til ugyldighet, og avhenger av den håndverksmessig kvaliteten på studien, kontinuerlig vurdering av tolkninger,

fremsettelse av nye spørsmål underveis og teoretiske fortolkninger av resultatene. Vurdering av en studies validitet er dermed en prosess som inngår i alle stadier av kunnskapsproduksjonen (Kvale & Brinkmann, 2009).

Implikasjoner av å analysere tidligere innhentet data. Som nevnt er intervjuene som her er analysert innhentet i forbindelse med FUS-prosjektet. Intervjuguidene er følgelig ikke basert på mine forskningsspørsmål, heller er mine forskningsspørsmål basert på intervjuene. FUS-prosjektet har en holistisk tilnærming til unge enslige flyktningers skolegang, og skole får dermed en stor plass i intervjuene. Dette kan gjøre at skole i denne sammenheng får større plass i deltakernes beretninger enn det ville gjort om intervjuguiden først og fremst omhandlet bofellesskapet.

Det ble benyttet én intervjuguide for de ansatte i bofellesskapene og én for de enslige flyktingene. De voksnes intervjuguide omhandler dagliglivet i bofellesskapet, oppfølging av skole, relasjoner mellom ungdommer og ansatte, psykisk helse, oppfølging av ungdommene etter utflytting, sosialt liv og fritidsaktiviteter. Ungdommenes intervjuguide omhandler skolegang, dagliglivet i bofellesskapet, helsemessige plager, livet før ankomst i Norge, venner og fritidsaktiviteter, tiden på mottak og fremtiden. Begge intervjuguidene er inkludert som vedlegg i denne oppgaven.

At deltakerne i de to gruppene ikke er stilt samme spørsmål kan ha betydning for analysens validitet. Psykisk helse og relasjoner mellom ansatte og ungdommer er i større grad vektlagt i intervjuguiden for de voksne. Jeg har i arbeidet med analysen vært oppmerksom på at forskjeller mellom de to gruppene i hvordan enkelte temaer behandles kan være på grunnlag av forskjellige intervjuguider. Imidlertid vil semi-strukturerte intervjuer ikke følge intervjuguiden rigid, noe som gjør at det også er variasjoner innad i de to gruppene, samt at noen temaer blir behandlet likere i praksis enn hva som fremkommer av intervjuguidene. Å benytte triangulering (Morrow, 2005), her ved inkludering av to informantgrupper, kan igjen styrke resultatenes troverdighet ved at temaene som i denne oppgaven diskuteres er belyst fra flere perspektiver.

På tross av disse begrensningene vil jeg av forskningsetiske hensyn argumentere for at det er hensiktsmessig å benytte allerede innhentet materiale som ikke er skrevet om, da informantene har gitt av sin tid til å delta i prosjektet. Videre kan det argumenteres for at dette i særlig grad gjelder sårbare grupper hvor det er behov for mer kunnskap. Forskning på enslige mindreårige flyktinger og asylsøkere kan være særlig belastende for informantene da intervjusituasjonen kan innebære likheter med asylintervjuet, og ungdommene kan av ulike

grunner finne det vanskelig å fortelle om sin situasjon og bakgrunn. Da jeg har vært bevisst på disse begrensningene gjennom hele prosessen mener jeg at å undersøke dette datamaterialet på nytt i lys av mine forskningsspørsmål er adekvat.

Refleksivitet. I kvalitativ forskning vil ofte forskeren anerkjenne at den analytiske prosessen er grunnlagt i subjektivitet. Subjektivitet vil i et fortolkende paradigme forstås som deltakende i å skape mening i fortolkningen av dataene. Dermed blir refleksivitet viktig (Morrow, 2005). Refleksivitet viser til å identifisere forforståelser, presentere tidligere personlige og profesjonelle erfaringer av betydning, forestillinger om det aktuelle temaet, slagsider og hvilke perspektiver og teoretiske grunnlag som forskeren bringer med seg (Malterud, 2001).

Jeg møtte datamaterialet som er analysert i denne studien med bakgrunnskunnskap om enslige mindreårige flyktninger gjennom en praksisperiode i forbindelse med masterstudiet, tilknyttet FUS-prosjektet. Ved utforming av forskningsspørsmål var jeg interessert i hvordan psykiske vansker hos enslige mindreårige flyktninger kan forebygges, noe som antakelig kan ha hatt betydning for hvordan jeg leste materialet. Jeg har verken deltatt i datainnsamling, eller jobbet med enslige mindreårige flyktninger, og mitt kjennskap til denne gruppen er dermed kun gjennom litteraturen. Videre er studien gjennomført i en tid da det har vært stort fokus på flyktninger i den offentlige samtalen, noe som både vektlegger studiens aktualitet, men som også vil kunne påvirke hvordan jeg har tolket deltakernes beretninger.

Epistemologisk posisjon. Tematisk analyse kan innta en rekke epistemologiske posisjoner fra positivistiske til konstruktivistiske posisjoner (Braun & Clarke, 2006). Jeg vil i denne studien ta utgangspunkt i en kritisk realistisk posisjon. Denne epistemologiske posisjonen er godt egnet til å undersøke menneskers erfaringer og opplevelser (Braun & Clarke, 2013). Innen en slik epistemologi ansees språket som noe som konstruerer våre sosiale realiteter, men disse konstruksjonene vil være grunnlagt i de muligheter og begrensninger som er iboende i den materielle verden. Et kritisk realistisk perspektiv vil dermed kombinere en konstruktivistisk og realistiske posisjon i den forstand at mens mening er forstått som noe som genereres gjennom interaksjon, vil også ikke-diskursive elementer påvirke meningen som skapes (Sims-Schouten, Riley, & Willig, 2007).

I praksis vil denne posisjonen komme til syne i at jeg ved hjelp av både et kulturpsykologisk rammeverk og et sosial-økologisk resiliensrammeverk vil undersøke hvordan god omsorg og støtte for enslige mindreårige flyktninger bosatt i bofelleskap blir beskrevet. Resiliens er ofte undersøkt i en mer post-positivistisk epistemologi. Det vil si at

fenomenene av interesse er ansett som noe man kan ha tilgang til dersom man benytter de riktige metoder og verktøy for å undersøke dem, til dels avhengig av kontekst (Braun & Clarke, 2013, s. 29). Samtidig vil jeg innta en kontekstualistisk posisjon hvor psykologiske perspektiver på resiliens og omsorg forstås som kulturelt, og i hovedsak vestlig situerte, slik at de dermed også kan forstås som felles forståelsesrammer.

Etiske betraktninger

Forskning på sårbare grupper. Forskning som involverer barn og unge må ha et særlig fokus på forskningsetiske refleksjoner (Hauge, 2016). Enslige mindreårige skiller seg fra andre risikoutsatte grupper ved at de ankommer Norge alene uten omsorgspersoner, noe som gjør denne gruppen særdeles sårbar (Broch, 2012). Et overhengende aspekt av forskningsetikken er at deltakerne ikke skal ta skade av forskning (Flick, 2007). Samtidig er det viktig at barn og unge som har opplevd vold, overgrep og katastrofer får delta i forskning som kan bidra til å utvide og nyansere dette kunnskapsfeltet (Hauge, 2016). Barn og unges perspektiver kan videre bidra til kunnskap som kommer denne gruppen til gode. I denne masteroppgaven vil først og fremst hensyn til konfidensialitet og hvordan deltakerne representeres være relevant i denne sammenheng, da intervjuene allerede var innhentet.

Konfidensialitet. Fokus på anonymisering av data er særlig viktig når det gjelder enslige mindreårige, da antallet enslige mindreårige som oppholder seg i Norge er lite (Broch, 2012). Ved inngangen til 2012 bodde det 8300 personer som har fått vedtak om opphold som enslige mindreårige flyktninger i Norge siden 1996 (Dalgard, 2017). Flick (2007) fremhever et særlig fokus på å bevare deltakernes anonymitet når forskningen er gjort på institusjoner eller i situasjoner hvor flere av deltakerne kjenner hverandre. Å inkludere informanter fra flere bofellesskap bidrar til å styrke anonymiteten til de ansatte, da praksiser og diskurser mulig kan bidra til å gjøre institusjonen gjenkjennbar. Ungdommene er igjen rekruttert fra enda flere bofellesskap da de er i en særlig sårbar posisjon, og å ivareta deres anonymitet er svært viktig.

I presentasjon av sitater i analysen har jeg tatt ut all informasjon som kan true informantenes anonymitet, og sitatene er presentert med pseudonymer. Videre er sitatene omarbeidet til skriftlig form i bokmål, både for å øke lesbarheten, men også fordi muntlig språkstil skiller seg fra skriftlig, og dermed er dette et etisk hensyn for hvordan deltakerne representeres (Kvale & Brinkmann, 2009). Idiosynkratiske talemåter er endret av hensyn til konfidensialitet. For ungdommene som ikke har norsk som morsmål har jeg endret

setningsstruktur der jeg anser det som åpenbare grammatiske feil, uten at meningsinnholdet er endret.

Beskrivelse av analyseprosessen

Tematisk analyse beskrives som en metode i seks faser som kan benyttes for å identifisere, analysere og rapportere mønstre man finner i. Fasene er som følger; 1) gjøre seg kjent med datamaterialet, 2) kode, 3) identifisering av mulige temaer, 4) revidering av temaer, 5) definere og navngi temaer og 6) utarbeidelse av teksten (Braun & Clarke, 2006, 2013; Clarke et al., 2015)

Analysens første fase, å få inngående kjennskap med materialet, involverte både prosessen med å bestemme et utvalg, transkribering og aktiv gjennomlesning av materialet. Jeg transkriberte intervjuer som ikke tidligere var transkribert, og benyttet lytting til lydfiler som metode for å få inngående kjennskap til datamaterialet, da jeg selv ikke var tilstede under intervjuene. Intervjuene ble transkribert ordrett og inneholder pauser, avbrytelser og påbegynte setninger, som anbefalt for tematisk analyse (Braun & Clarke, 2006). Videre har jeg forsøkt å inkludere endringer i stemning gjennom intervjuet, betoning av ord og endringer i emosjonalitet og lydnivå i stemmene i den grad det har latt seg gjøre. Jeg har opplevd at å lytte til lydfilene har gitt meg er større nærhet til datamaterialet, og at å høre samtalen mellom intervjuer og informant i flere tilfeller har gitt intervjuene et rikere meningsinnhold. Noen av intervjuene har kun ved gjennomlesning av transkripsjonene virket lite emosjonelle, mens ved gjennomlytting har endring i tonefall, lydnivå og emosjonell stemning vært påfallende. Det er imidlertid viktig å understreke at slike observasjoner er fortolkninger, og at lydfilene ikke fanger opp viktig kontekstuell informasjon som kroppsspråk og ansiktsuttrykk.

De 14 intervjuene ble så kodet manuelt, i hovedsak på et semantisk nivå. Dette vil si at kodene er basert på det semantiske innholdet i dataene, og speiler deltakernes språk og konsepter (Braun & Clarke, 2013, s 207). Broch (2012) påpeker viktigheten av å være bevisst kulturelt betinget begrepsbruk i forskning som omhandler enslige mindreårige, og da flere av deltakerne ikke hadde norsk som morsmål ville jeg basere kodene på deltakernes egne ord. Alle utsagn av relevans for forskningsspørsmålet ble kodet, noe Braun og Clarke (2013, s 206) beskriver som fullstendig koding. Jeg endte opp totalt 175 koder som jeg plasserte i hver sin oversikt for ungdommer og voksne, dette ble gjort for å ikke overse nyanseforskjeller som eksisterer mellom de to gruppene.

I tredje steg av analysen ble analysen av de to gruppene slått sammen og temaene er generert på bakgrunn av koder for både ungdommene og de voksne. Et tema defineres som

noe som fanger et viktig aspekt av datamaterialet i relasjon til forskningsspørsmålet, og som representerer et mønster av responser eller mening gjennom datasettet (Braun & Clarke, 2006). Ideelt sett vil temaene forekomme over hele datasettet, men hvilke temaer som er mest hyppige er ikke nødvendigvis de temaene som representerer overordnede temaer, da dette bestemmes i relasjon til forskningsspørsmålene (Braun & Clarke, 2006). Temaene for denne analysen ble identifisert i hovedsak på et semantisk nivå (Braun & Clarke, 2006). Videre vil analysen være relativt bred over datamaterialet, heller enn å gå i dybden på ett bestemt område. Grunnlaget for dette er at omsorg for enslige mindreårige beskrives som å spenne over et stort spekter (Skårdalsmo & Harnischfeger, 2017) og jeg valgte dermed å innta en bred tilnærming til forskningsspørsmålene.

I arbeidet med å konstruere, revidere, definere og navngi temaer, og ved utskrivning av analysen, ble fortolkninger ved flere anledninger sjekket opp mot transkriptene for å ikke miste oversikt over helheten i datamaterialet. Da de voksne ofte svarer mer utfyllende er det tydelige forskjeller mellom sitater fra ungdommer og voksne. Noen av sitatene fra ungdommene er derfor korte, på tross av at lengre sitater ofte er å anbefale (Watts, 2014). Jeg har på bakgrunn av mønstre av mening i de 14 intervjuene konstruert tre overordnede temaer med fem undertemaer, som er presentert i tabell 2;

Tabell 2: Temaer og undertemaer

Tema 1	Tilknytning og løsrivelse	En trygg omsorgsbase Selvstendigjøring Forhandlinger om selvstendighet
Tema 2	Mellom fortid og fremtid	Rom for samtaler Normalitetsrom og forståelsesrammer for psykisk helse
Tema 3	Røtter og nye nettverk	Røtter og felles forståelsesrammer Arenaer for kontakt

Tema 1) *Tilknytning og løsrivelse*, viser til hvordan bofellesskapet beskrives både som en trygg omsorgsbase, men også som er arena for læring av grunnleggende kunnskap og ferdigheter for et selvstendig voksenliv i Norge. Denne selvstendigheten forhandles frem mellom ansatte og ungdommer gjennom ulike forståelsesrammer. Tema 2) *Mellom fortid og fremtid*, viser til hvordan ungdommenes fortid kan komme til uttrykk i deres hverdagsliv, og hvilke forståelsesrammer som eksisterer knyttet til ungdommenes erfaringer. For å legge til rette for en fremtid, blir også fortiden adressert. Tema 3) *Røtter og nye nettverk*, viser til

hvordan ungdommene danner sosiale nettverk og tilhørighet til jevnaldrende og lokalsamfunn.

Analyse og diskusjon

Den påfølgende analysen og diskusjonen vil gjøre rede for de tre temaene av hva som i datamaterialet dannet mønstre av mening for hva som er ungdommenes behov for omsorg og støtte, samt hva som kan fremme og hemme ungdommenes prosess med å danne grunnlag for en god fremtid i Norge. De unge flyktningene i denne studien er ungdommer, og omsorgsbegrepet vil dermed være knyttet til støtte til viktige utviklingsprosjekter som er assosiert med ungdomstiden. Ungdomstiden er ofte beskrevet som en fase av livet som er forbundet med utviklingsoppgaver som å etablere autonomi og identitet (Holt & Hafstad, 2016). Ungdommer søker ofte ut av hjemmet, bort fra sine omsorgspersoner, og er i en startfase av å etablere et eget liv og finne sin egen identitet (Holt & Hafstad, 2016). Enslige mindreårige flyktninger er imidlertid allerede atskilt fra sine omsorgspersoner, og dermed vil deres overgangsprosess til å bli voksen måtte forstås innen andre rammer enn for majoriteten av norske ungdommer. Unge flyktninger må håndtere utviklingsoppgaver som er felles for alle ungdommer, knyttet til for eksempel relasjoner til venner og familie, kjønnsroller, skole og utdanning. Samtidig kan denne gruppen i tillegg møte noen spesifikke utfordringer knyttet til diskriminering, integrering og utvikling av kulturell identitet og kompetanse (Oppedal et al, 2011).

Tema 1: Tilknytning og løsrivelse

Bofellesskapet beskrives som et botilbud som både gir ungdommene trygge rammer og oppfølging, samtidig som de skal forberedes på et selvstendig voksenliv i Norge. Dermed er ungdommene både i en prosess av å skape en tilknytning til nye mennesker og et nytt sted, samtidig som de forberedes på løsrivelse og selvstendigjøring. Første tema beskriver hvordan ungdommene og de ansatte forholder seg til disse to prosessene, og hvordan de beskriver hva tiden i bofellesskapet kan bidra med for å gi ungdommene et godt grunnlag å bygge et liv i Norge. Temaet består av tre undertemaer som viser til tre ulike dimensjoner av ungdommer og voksnes beretninger; *bofellesskapet som en trygg base, selvstendigjøring, og forhandlinger om selvstendighet*.

De ansatte gir utfyllende beretninger om hvordan de arbeider i bofellesskapet, og hva de mener at ungdommene har behov for av omsorg. I hovedsak tar disse beretningene to former; å skape en trygg omsorgsbasis og å hjelpe ungdommene ut i det norske samfunnet.

Ungdommene på sin side er mindre utfyllende i sine beskrivelser av bofellesskapet, men mange gir uttrykk for at de har behov for trygghet, veiledning og noen å snakke med. Deres beretninger tar forskjellige former, og ungdommene forteller om ulike erfaringer med å bo i bofellesskap.

En trygg omsorgsbasis. Flere ansatte beretter at bofellesskapet skal være en trygg base for ungdommene med stabile og trygge voksne. Gode relasjoner, stabilitet og forutsigbarhet trekkes frem som virkemidler for å oppnå dette. De voksne beskriver bofellesskap som har fokus på rutiner og strukturering av hverdagen, hvor felles måltider og leksehjelp er viktige møteplasser med ungdommene. Å bygge gode relasjoner med ungdommene er noe mange av de ansatte fremhever som svært viktig. Klara beskriver dette på denne måten;

Å basere arbeidet på gode tillitsfulle relasjoner det er vi opptatt av, det at det skal bli et hjem som er tilnærmet lik en familie, også det at vi skaper gode relasjoner individuelt med ungdommene som utgangspunkt for alt annet arbeid (...)

Individuelle relasjoner til ungdommene beskrives her som et grunnlag for det arbeidet de ansatte gjør i bofellesskapene. Flere ansatte benytter begreper som hjem, foreldre og søsken når de gir generelle beskrivelser av bofellesskapet og relasjoner mellom de ansatte og ungdommene. To av ungdommene benytter også slike begreper, hvor den ene beskriver relasjonen til sin primærkontakt, mens den andre sin relasjon til sin verge. Til sammenligning benytter alle unntatt en av de voksne slike begreper i større eller mindre grad. Ivar utdyper dette:

(...) De har familie alle sammen, det er ingen av de som er alene på jord, men dette er det de har nå. Og når savnet er som verst, når de ligger på sofaen om kvelden og savner mor, så er det bare vi, det er bare oss, så vi er erstatningen. Og det er på godt og vondt, for de må ha noen å bryne seg på, noen må være stabbesteiner som holder dem innenfor akseptable rammer. Også må det også være noen der som er ubetinget glad i deg, sånn betingelsesløs kjærlighet, uavhengig av prestasjon, ikke sant, bare for at du er deg.

Disse referansene til familierelasjoner og hjem kan tolkes som en modell eller ideal for hvordan et godt bofellesskap er, og som en modell for den profesjonelle omsorgsrollen. At en god institusjon er tilnærmet lik en familie og et hjem uttrykkes også eksplisitt. Ungdommene er skilt fra sine biologiske foreldre, og tas dermed inn i en institusjon som ut i fra disse beskrivelsene kan forstås som et substitutt for den familien de ikke har i Norge, altså omsorgspersoner som kan følge dem opp og støtte dem i sine hverdagsliv. Engebrigtsen (2012) beskriver hvordan barn i en moderne vestlig diskurs om barndom ansees som først og fremst mottagere av omsorg, og at deres oppvekst skjer i velegnede institusjoner som familien, i hjem og i skolen. Ungdommene blir dermed tatt inn i en familielignende kontekst, i

tråd med dette forståelsesrammeverket av barndom. I dette kan det tenkes at det ligger en grunnforståelse av et aspekt ved omsorgen de ansatte beskriver at ungdommene har behov for før de forlater bofellesskapet og skal klare seg på egenhånd i det norske samfunnet. En relatert kulturell forståelsesramme er tilknytning til omsorgspersoner som en trygg base som barnet kan utforske verden ut i fra, som formulert innen tilknytningsteorien (Cassidy, 2016). De ansattes beskrivelser av bofellesskapet kan dermed tolkes som en forståelse av at en trygg omsorgsbasis kan gi ungdommene et godt fundament å bygge sitt liv i Norge ut i fra.

Referanser til familie og hjem kan også tolkes som at bofellesskapet blir en kulturell læringsarena, hvor ungdommene eksponeres for en hverdag som kan ha likheter med et norsk familieliv. Dette kan gi tilgang til kunnskap om konsepter for et hverdagsliv og familieliv i en norsk kontekst, og som gir ungdommene tilgang til et norsk situert begrepsrammeverk. Dette innebærer videre tilegnelse av en rekke ferdigheter, kulturelle forståelsesrammer, delte symbolsystemer og verktøy som knyttes til hverdagslivet i et norsk hjem (Bruner, 1990; O'Toole & Abreu, 2005). Slik kan bofellesskapet både danne en base for trygghet, men også gi ungdommene tilgang på kulturelle meningssystemer (Bruner, 1990) som kan være viktige i overgangsprosessen (Pastoor, 2015, 2016) til et nytt samfunn.

Ungdommene gir også uttrykk for at bofellesskapet representerer en trygghet for dem. De fleste trekker ikke paralleller til familie på samme måte som de ansatte, men forteller om bofellesskapet som et sted de finner veiledning og støtte. Ahmed beskriver sin livssituasjon denne måten; «*Jeg vet ikke- det er sånn- Jeg tenker sånn at det er bra at nå er jeg trygg. Så jeg har det bra- ja.*». Alle ungdommene unntatt én gir uttrykk for at de trives i bofellesskapet. Ungdommen som ikke trives begrunner dette med at det er så mange ansatte i bofellesskapet, og mye utskiftninger som er slitsomt å forholde seg til. Dette uttrykkes derimot ikke av de andre ungdommene, og flere gir uttrykk for at de ikke ønsker seg en annen bosituasjon. Trygghet er et sentralt begrep i forskning på enslige mindreårige flyktningers psykososiale velvære (Kohli, 2011; Lidén et al., 2013), og innebærer for mange enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere at det etableres forutsigbare mønstre, at de tilbys skolegang, har tilgang til helsetjenester og møter tillitsfulle og omgjengelige voksne og jevnaldrende (Kohli, 2011).

Gjennomgående er ungdommenes beretninger om bofellesskapet og relasjoner til de ansatte kortere. De gir også svært korte men ulike beskrivelser av hvilken relasjon de har til de andre ungdommene i bofellesskapet, hvor noen forteller om nære relasjoner til én eller flere, mens andre beskriver en mer utrygg relasjon til de andre ungdommene. Hvorfor

ungdommene sier lite om sin opplevelse av å bo i bofellesskap, kan tolkes på flere måter. Først og fremst er det færre spørsmål som omhandler bofellesskapet i intervjuguidene for ungdommene, og flere som omhandler skole. Videre er deres beretninger generelt kortere enn de ansattes. Ungdommene har til felles at deres morsmål ikke er norsk, og kun ett intervju er gjort med tolk. Det kan derfor være språklige utfordringer som gjør at de fatter seg i korthet, samt at intervjusituasjonen kan være mer utrygg for dem. Stillhet og korte beretninger hos enslige mindreårige er beskrevet av flere (Eide, 2012a; Kohli, 2006).

Bofellesskapet beskrives både av de ansatte og mange ungdommer som en trygghet, men det er også et midlertidig hjem for ungdommene. Ungdommene gir ulike beretninger om hva de tenker om fremtiden og å flytte for seg selv, hvor noen ser frem til dette mens andre uttrykker at det er knyttet en usikkerhet til å skulle klare seg på egenhånd. Amina uttrykker dette på denne måten; «*Men jeg vet ikke når jeg flytter fra her- (...) Jeg vet ikke hva jeg skal- jeg vet ikke hvem som skal hjelpe meg tenkte jeg*». Hvem de kan spørre om hjelp når de har flyttet ut er et tema flere ungdommer trekker frem. Flere av de ansatte forteller at det er problematisk at utflytting ofte skjer samtidig som ungdommene går på eller skal starte på videregående skole. Dermed mister ungdommene den trygge rammen som bofellesskapet representerer samtidig som skolen krever mer av dem, samt at de må tilpasse seg å bo alene med de utfordringene det medfører. De ansatte forteller om tiltak de selv tar initiativ til for å gjøre denne overgangen lettere, men at det er problematisk at ettervern ikke er noe de pålegges eller som det legges til rette for.

I de to bofellesskapene de ansatte er rekruttert fra inviteres ungdommene som tidligere har bodd i bofellesskapene på middag og andre aktiviteter som arrangeres av bofellesskapet. Johanna beskriver hvordan ungdommene som har flyttet ut forholder seg til bofellesskapet på denne måten:

(...) Så jeg tror de har en sånn tilknytning til at dette er en sånn slags omsorgsbasis når de bor i (XXX(sted)), det er et tidligere hjem, og at vi er en slags tidligere familie og at de er velkommen når de ønsker, og at de er veldig trygge på det at de er velkommen for de kommer innom innimellom og kommer på middag og- og forventer å bli tatt imot med åpne armer, og det tenker jeg at er veldig bra (...)

Selv om ungdommene etter hvert skal klare seg alene, beskrives det her at bofellesskapet fortsetter å være en base for omsorg for ungdommene. Flere ansatte forteller at ungdommene kommer til dem med ting de lurer på og trenger hjelp til etter at de har flyttet for seg selv, og at de forsøker å følge opp ungdommene med å ringe dem innimellom og høre hvordan det

går. Dermed beskrives bofellesskapet som en institusjon som kan bidra med trygghet og veiledning for ungdommene, også etter at de har flyttet for seg selv.

Det er imidlertid et skille mellom ungdommene og de ansatte, da bofellesskapet er ungdommenes hjem mens for de ansatte er det en arbeidsplass. Noen av ungdommene uttrykker dette eksplisitt i at de voksne er på jobb, de bor ikke i bofellesskapet. Dette skillet kan relateres til den viktige balansegangen i profesjonell omsorg, hvor den ansatte balanserer å gi troverdig og personlig omsorg, samtidig som man innehar en profesjonell rolle (Lidén et al., 2013). I det at omsorgsrelasjonen er tidsbegrenset ligger også et viktig skille mellom profesjonell og ikke-profesjonell omsorg for barn og unge, som kan illustreres ved at foreldreskap ansees som en uoppsigelig rolle (Ulvik, 2002), i motsetning til en profesjonell omsorgsrolle. Ungdommene vet at de voksne er på jobb, og den begrensede tiden i bofellesskap vil også medføre at relasjonen ungdommene danner til de ansatte til dels er tidsbegrenset.

Selvstendigjøring. Samtidig som de voksne beskriver bofellesskapet som en omsorgsbasis som skal gi ungdommene trygghet, legger de også vekt på at en viktig arbeidsoppgave er å hjelpe ungdommene til utvikling, selvstendighet og å oppmuntre til aktivitet. Ungdommene skal få oppfølging, kunnskap og verktøy slik at de på sikt skal kunne klare seg selv i Norge. Arbeidet med selvstendigjøring beskrives som en trinnvis tilnærming hvor ungdommene etter hvert får flere oppgaver de gjør selv når de er klare for det. Trygve beskriver denne prosessen på følgende måte;

Hvis vi skal ha en legetime så er det veldig enkelt å bare ta telefonen og ringe- men det er jo supert etter hvert, man må jo ta det litt etter hvor de ligger an, men at de ringer selv med oss ved siden av- i hvert fall at de prøver først (...) Jeg tenker det er veldig viktig at de får prøvd seg på en del ting men at vi kan veilede dem i den prosessen.

Ved at ungdommene trinnvis får flere oppgaver de gjør selv, lærer ungdommene viktige ferdigheter knyttet til hjem, arbeid og deltakelse i samfunnet. Noen av de ansatte fremhever at disse oppgavene også gir grunnlag for å oppleve mestring. Bofellesskapet blir dermed også en læringsarena for ferdigheter og konsepter som kan være nyttige i overgangen til et nytt samfunn. Også her beskrives ansvaret av flere som det foreldre har for sine barn. Ulrik beskriver dette på følgende måte;

Vi gjennomgår alt, og jeg mener det er min oppgave som mor, far, storebror, søster, tante, alt på en gang, så skal vi gjennomgå hele- alt. Og vi oppdager stadig ting vi har glemt å lære dem. Jeg har lært alle ungdommene å sykle, men jeg hadde glemt å lære dem å pumpe sykkelen eller fikse sykkelen eller- Så det må gjøres- putter vi inn i handlingsplanarbeidet vårt- som er ganske omfattende etter hvert. Men mange ting går jo raskt, mange er flinke, også er det noen som

dessverre ikke kommer gjennom alt, da er det om å gjøre å sortere ut det viktigste så de klarer seg best mulig.

Det trekkes frem et bredt spekter av ferdigheter, både praktiske ferdigheter som å fikse en sykkel, men også oppfølging av jobb, skolegang, deltidsjobb og fritidsinteresser. Kjønnroller og forhandling mellom ulike kulturelle praksiser er temaer som uttrykkes som noe de ansatte har fokus på. Samtidig vektlegger de at disse forhandlingene er noe ungdommene håndterer godt.

Dette kan sies å illustrere at ungdommene går gjennom en omfattende sosialiseringssprosess (Kagitcibaci, 1996; Pastor, 2015, 2016). Kagitcibaci (1996) beskriver sosialisering som en prosess med mål om at en person skal bli et kompetent medlem av et samfunn. Kompetanse er i denne forstand forstått som hva som er kulturelt verdsatt og vil dermed vise variasjon mellom kulturer og samfunnslag. Ungdommene har allerede klart seg på egenhånd under flukten, og har dermed allerede utvist stor grad av selvstendighet. Det er dog her en annen form for selvstendighet som reflekteres, nemlig selvstendighet i en norsk kontekst, hvor ungdommene sosialiseres til å beherske viktig kunnskap og ferdigheter for å navigere i sitt nye hverdagsliv.

I begge bofellesskapene der de ansatte jobber fremheves skole som et viktig satsingspunkt. Dette er noe som også går igjen i ungdommenes beretninger. De er opptatt av skole og alle forteller om fremtidsplaner og mål for livet sitt. Mens mange av ungdommene har klare planer gir andre uttrykk for usikkerhet, enten på hva de skal gjøre eller hvordan de skal klare å oppnå målene sine. Felles for ungdommene er at de uttrykker motivasjon for og et ønske om å bli noe og å få et yrke. Mariam forteller hvorfor hun går på skolen på denne måten; «*For å lære- for å skjønne norsk- og fordi jeg bor her- jeg må snakke norsk- og jeg ønsker å bli lege- og lære- og studere på universitetet.*» Khalid beskriver sine fremtidsplaner på denne måten; «*Jeg vet ikke hva jeg skal gjøre i fremtiden- men målet mitt er å gjøre ferdiggå på videregående og ferdig med universitetet- lage et fint liv.*» Flere ungdommer forteller om ambisjoner og planer, og de fleste beskriver at de er motiverte for å realisere sine planer og jobbe hardt. Skolen blir på denne måten et viktig verktøy for å skape seg et godt liv i Norge og en god fremtid. Utdanning og oppfølging av skole uttrykkes å være en sentral del av denne sosialiseringssprosessen (Kagitcibaci, 1996).

Et fokus på tilrettelegging for utdanning, støtte til tilpasning i det norske samfunnet og å se fremover synes som et felles prosjekt i bofellesskapene. Dette kan sies å utgjøre en felles

forståelsesramme (Bruner, 1990) om hva som er ungdommenes prosjekt, og hvordan de best kan hjelpes på veien til en god fremtid. Anja beskriver dette på denne måten;

Både omsorgsbiten, men også den produksjonen, veksten, det å få dem videre. Utvikling. Det å gjøre seg klar for livet etter (...) Det å ha en virksomhet som bringer mening til livet som er noe annet enn å bare ha det ålreit- jeg kan bli noe, jeg kan være noe, jeg kan ønske noe.

Aktivitet og utvikling blir på denne måten en metode for å skape et meningsfullt liv i Norge. Flere ansatte sammenligner deres tilnærming med hvordan man jobber på institusjoner i barnevernet, og fremhever at de legger mer vekt på skole og at ungdommene skal videre, de skal bli noe. Det uttrykkes som en felles forståelse blant både ungdommer og ansatte at gjennom aktivitet og arbeid mot en fremtid, skapes det en god tilværelse for ungdommene. Samtidig er ikke ungdommene kun i en prosess av å bli selvstendige voksne, men også i en prosess av tilpasning til et nytt samfunn. Dermed synes det som at mange av ungdommene vil ha behov for mye støtte og veiledning for å oppnå sine mål og skape seg det livet i Norge som de ønsker.

KS (2016) fremhever i sin rapport to tilnærminger i kommunene i arbeidet med enslige mindreårige flyktninger. Her vektlegges enten selvstendighet eller omsorg. Beretninger fra deltakerne i denne studien tyder på at omsorg og selvstendigjøring kan sees på som to sider av samme sak. Selvstendigjøringen kan dermed tolkes som en viktig komponent i hvilket omsorgsbehov de ansatte opplever at ungdommene har, og som ungdommene også uttrykker selv. Ungdommene gir uttrykk for et behov for støtte og veiledning for å nå sine mål, og her møter de tilrettelegging fra bofelleskapene.

Forhandlinger om selvstendighet. Gulbrandsen (2002) beskriver en utviklingsoppgave i ungdomstiden som betraktes som en løsrivelsesprosess, hvor økt autonomi er et normativt mål og resultat. For at ungdommen skal bli en voksen, må ungdommen avgrense seg fra sine tidligere tette relasjoner. Enslige mindreårige flyktnings utviklingsoppgaver i denne fasen kan dermed sies å bryte med en slik normativ utviklingsforståelse hos ungdommer da de tette relasjonene allerede er brutt. Hvordan ungdommer og ansatte forholder seg til ungdommenes prosess på vei til å bli voksne, kan dermed beskrives som at tilknytning og løsrivelse blir parallelle prosesser.

Ungdommene har med seg ulike historier når de ankommer Norge. Felles for dem er at de har klart seg over en lengere eller kortere periode alene. Mens noen har hatt en relativt kort reise hvor de kun har vært alene i en kort periode, forteller andre at de har måttet klare seg selv i flere år før ankomst i Norge. På bakgrunn av at ungdommene har ulike erfaringer med relasjoner og selvstendighet med seg, vil ungdommer og voksne måtte forhandle frem måter å

forstå hvordan det å bli voksen i Norge skal foregå, og hvordan miljøarbeiderne med den daglige omsorgen for ungdommene skal sette grenser.

Alle ungdommene blir tildelt en primærkontakt i bofellesskapet som er den som skal følge dem opp tettest, samarbeide med ungdommen om handlingsplanen, og som i mange tilfeller er den som tar beslutninger på ungdommenes vegne. Som med bofellesskapet generelt forteller ungdommene i mye mindre grad om sine primærkontakter. Kun halvparten av ungdommene nevner dem i intervjuet. Mange av ungdommene forteller likevel at dette er personen de går til dersom de trenger hjelp til noe, og noen forteller også at dette er en person de kan prate med om ting som er vanskelig.

Flere ansatte forteller på sin side om at gjennom arbeidet som primærkontakt kommer man tett på ungdommen og at dette medfører en del samtaler som kan være vanskelige. Disse samtaler kan beskrives som å inngå i en forhandling om grenser for ungdommenes selvstendighet, og det berettes om ulike forståelsesrammer for måter å forstå og gi mening til disse forhandlingene. Forhandlingsbegrepet viser til at felles forståelse av et fenomen eller situasjon skapes gjennom forhandlinger. Disse forhandlingene er ikke nødvendigvis eksplisitte, og viser ikke nødvendigvis til at man setter seg ned og diskuterer, men heller hvordan handlinger og ytringer kan være innspill i en diskusjon om hva som er mulige eller gyldige måter å forstå på (Toverud et al., 2002). Noen av de ansatte gir uttrykk for at samtaler er krevende, men at de også gir mulighet for å danne et spesielt bånd. Johanna beskriver dette på følgende måte;

Jeg føler at vi kommer nærmere hverandre når vi sammen må jobbe med både praktiske ting og- sånn som i forhold til handlingsplanen, jeg føler at vi må ta en del av- ja kanskje litt sånne vanskelige samtaler, men at vi gjennom de vanskelige samtaler kommer nærmere hverandre. At vi kommer igjennom ting sammen. Og det er samtaler som kanskje ingen andre tar med han og- at de derfor ikke blir kjent med han på den måten som jeg blir.

Flere voksne beskriver hvordan de vanskelige samtaler kan gi mulighet for å jobbe med relasjonen mellom ungdom og ansatt. En av de ansatte forteller om hvordan relasjonen innebærer å være den som er nærmest, men også den som setter grenser, både for personlige innkjøp og andre ting. I dette grensesettingsarbeidet kan det oppstå konflikter som kan være vanskelige å håndtere. Flere av de ansatte beskriver disse konfliktene som viktige, og at det å forsones etter konflikt styrker båndet og gir dermed grunnlag for å skape en trygg relasjon hvor ungdommene observerer at de voksne fortsatt er der, selv om de har vært sinte på hverandre. Grensesettingen med tanke på personlige innkjøp blir av en informant beskrevet som noe som handler om at ungdommene trenger noen som setter grenser, og at konfliktene

egentlig handler om noe annet enn selve innkjøpet. Disse ansatte gir her mening til disse forhandlingsprosessene som en viktig del av relasjonsarbeidet, og dette kan også tolkes som en sosialisering (Kagiticibaci, 1996) hvor det legges vekt på at uenighet gir rom for forsoning.

Uenigheter mellom voksne og ungdommer beskrives kun av noen få av ungdommene. De av ungdommene som forteller om dette nevner først og fremst uenigheter om regler som de synes er urettferdige eller urimelige. Saqib beskriver dette slik:

De er veldig strenge med kjøring og sier at «du må klare det selv». Hvis vi sier at du skal flytte herfra så må du klare alt på egenhånd- det vet vi- det vet vi – Men du kan være streng men ikke sånn.

Dette utsagnet kan tolkes som at problemet ikke ligger i at bofellesskapet har regler eller at de ansatte er strenge, men at reglene tolkes som urimelige eller at kommunikasjonen om dem ikke er god nok. Viktigheten av å gjøre reglene meningsfulle for ungdommene virker dermed som en måte å forstå uenighet på som her forhandles frem. Noen av ungdommene som beskriver de voksnes grensesetting som urimelig gir uttrykk for at dette går ut over hvordan de har det i bofellesskapet. Det fortelles også at de ansatte ikke hører på dem, og at reglene er for strenge eller vanskelige å forstå. Enkelte ungdommer forteller at dette bidrar til konflikter mellom ungdommer og de ansatte. Flere ansatte fremhever viktigheten av at de voksne må være konsekvente og spille på lag for at bofellesskapet skal være velfungerende. Samtidig påpeker en ansatt viktigheten av at ungdommene tas med på råd og at de skjønner hvorfor de voksne gjør som de gjør. Trygve beskriver dette på denne måten;

Det er i hvert fall viktig at de forstår (...) at det ikke kun er- at vi stiller opp med praktisk hjelp og- hjelper de med lekser – men at de forstår at vi hjelper dem til selvhjelp. At vi ikke prøver å være vanskelig noen ganger, men at de vet at vi tenker alltid på deres beste, og tenker at «du skal jo klare deg selv en gang, men vi er jo her og hjelper deg».

Her er det igjen viktigheten av hvordan reglene kommuniseres mellom ungdommer og voksne som trekkes frem. Skårdalsmo og Harnischfeger (2017) påpeker at for mange enslige mindreårige kan mulig reglene oppleves som tap av kontroll over viktige deler av deres hverdagsliv, og mange enslige mindreårige kan etter å ha klart seg alene se på seg selv som mer voksne enn hva de de voksne de møter i Norge anser dem som (Skårdalsmo & Harnischfeger, 2017).

I forhandlingsprosesser vil det kunne oppstå møter mellom ulike systemer av mening og forståelsesrammer for hva som foregår i interaksjonen mellom ungdommer og voksne. Selvstendigjøring i bofellesskapene tar form av å trinnvis la ungdommene få nye oppgaver som kan gi opplevelse av mestring. Samtidig innebærer prosessen med å bli voksen også

forhandlinger av grensene for ungdommenes autonomi. Disse forhandlingsprosessene synes å speile ulike meningssystemer for hva som forgår i interaksjon mellom ungdommer og voksne. Forhandlingene beskrives både innen et rammeverk av en normativ forståelse av hva det vil si å være ungdom (Allen & Tan, 2016), som en normaliseringprosess hvor ungdommene etter hvert som de blir trygge begynner å reagere på grensesetting, og innen rammer for kommunikasjon og samhandling. Her uttrykkes det både at forhandlinger kan gi rom for forsoning og styrke tillit, men også at forhandlingene kan være problematiske, og at ungdommene må forstå at de voksne vil deres beste.

Det kan tenkes at hvorvidt det i etterkant dannes en felles forståelse av hva som er under forhandling og hvorfor, kan være av betydning for hvilken støtte ungdommene kan søke i sine omgivelser. Sosiale relasjoner er tvetydige i deres påvirkning for psykisk helse, da de både kan være en kilde til støtte og trygghet, og dermed utgjøre en beskyttende faktor, samtidig som de kan være opphav til konflikter og bekymringer som kan utgjøre en risiko (Mels, Derluyn, & Broekaert, 2008; Oppedal et al., 2008).

Oppsummering. Det første temaet beskriver tre mønstre av mening for måter å forstå ungdommene som i en prosess av å skulle danne en tilknytning og trygghet til et bofellesskap, samtidig som de skal forberedes på løsrivelse og et selvstendig voksenliv. Ungdommene har her fattet seg i korthet, og det er på mange måter de ansattes beretninger som i størst grad her reflekteres, selv om disse mønstrene også har vært fremtredende i ungdommenes beretninger. Det fremkommer at å skape trygghet og en omsorgsbasis for ungdommene, samtidig som å se fremover og legge grunnlag for at de skal kunne skape seg en fremtid i Norge er to parallelle prosesser. I dette spennet mellom tilknytning og løsrivelse vil det fremforhandles et rom for ungdommene til å utvise autonomi, som til tider kan være utfordrende prosesser. De voksne beskriver flere paralleller til en familie som modell for bofellesskapet, både for å møte det de beskriver som ungdommenes behov for omsorg og trygghet, men også for tilegnelse av viktige ferdigheter og kunnskap om det norske samfunnet. Både ungdommer og voksne vektlegger at ungdommene har behov for trygghet, veiledning og støtte, og beskriver hvordan bofellesskapene kan tilby dette. Samtidig inneholder noen av ungdommenes beretninger også elementer av utrygghet både for fremtiden og i relasjoner.

Tema 2: Mellom fortid og fremtid

Andre tema, *Mellom fortid og fremtid*, viser til at mange av ungdommene har kommet til Norge med erfaringer som de forteller at kan prege dem i deres dagligliv. Flere av ungdommene forteller om vanskelige og skremmende erfaringer på reisen, vold på skolen i

hjemlandet, konflikter som har preget oppveksten og tap av familiemedlemmer. Noen vet ikke hvor familien er eller om de i det hele tatt er i live. Slike tap hvor det er uvisst om den savnede er i live eller hvorvidt det vil være mulig å gjenforenes, er blitt beskrevet som tvetydige tap (Luster, Qin, Bates, Johnson, & Rana, 2009). I overgangsfasen til å tilpasse seg et nytt samfunn gjennomgår ungdommene samtidig en prosess av rehabilitering etter flukten (Pastoor, 2015, 2016). I fasen hvor tryggere rammer etableres for ungdommene åpnes en mulighet for å gi mening til sine erfaringer, både ved å se tilbake på sin historie, og å se fremover mot fremtiden (Kohli, 2011).

Flere ansatte forteller at de legger merke til vansker med konsentrasjon og søvn hos enkelte ungdommer, og at flere bærer på tunge minner. Deres fortid kan dermed få betydning for deres hverdag, og i etableringen av en fremtid. Hvordan ungdommenes bakgrunn adresseres i bofellesskapene, danner to mønstre. Første undertema, *Rom for samtale*, viser til hvordan ungdommer og ansatte beretter om samtaler om vanskelige temaer. Dette beskrives av flere ansatte som noe de er opptatt av, og kan forstås som en del av hva omsorg i bofellesskapet kan innebære. Andre undertema, *normalitetsrom og forståelsesrammer for psykisk helse*, viser til hvilke forståelsesrammer som uttrykkes i tilknytning til psykisk helse. Flere av de ansatte gir uttrykk for at i stedet for å fokusere på det vonde ungdommene har opplevd, vektlegges det at å tenke fremover og jobbe mot at ungdommene skal etablere et godt liv i Norge. Ungdommene gir også uttrykk for at de ønsker å tenke fremover, og flere uttrykker at de ikke lenger ønsker å tenke på fortiden. Samtidig synes fortiden fremtredende i deres beskrivelser av sin hverdag, og som en sentral utfordring ungdommene må håndtere.

Rom for samtaler. Det er en sentral antakelse i vestlig psykologi at det er godt for en persons psykiske helse å snakke om det som er vanskelig og ventilere følelser (Bræin & Christie, 2012). Det er imidlertid ikke gitt at enslige mindreårige flyktninger deler dette forståelsesrammeverket (Majumder, O'Reilly, Karim, & Vostanis, 2015). Både blant ungdommer, og blant de voksne er det store variasjoner i hvordan de snakker om ungdommenes erfaringer fra tiden før de kom til Norge. Det er også forskjeller i hvorvidt ungdommene ønsker å snakke, og hva som berettes som forutsetninger for at samtaler om vanskelige ting skal finne sted.

Alle ungdommene gir uttrykk for at familie er et vanskelig tema. Mens noen forteller om familien og om savn, vil andre ikke snakke om familie eller om livet deres før de kom til Norge. Halvparten av ungdommene uttrykte i intervjuet at de tenker mye på og er bekymret for familien sin. Flere av de ansatte gir uttrykk for at de ønsker å være en støttende

omsorgsperson for ungdommene. Samtidig forteller de at ungdommene ikke alltid åpner seg, og at det kan kreve tilrettelegging og oppmerksomhet fra de voksne for at samtalene skal skje. Ivar beskriver dette slik:

Men hvis du har en god relasjon med en ungdom, så kommer han til slutt også slipper han et lite frø, ikke sant, med en liten bekymring, og hvis du ikke plukker det opp da så har du mistet muligheten. Men hvis du skjønner det, og det er gjerne når det er en voksen og en ungdom på huset, sånn at man ikke blir overhørt, da kan det komme ting.

Å få ungdommene til å åpne seg om vanskelige ting de bærer på blir her beskrevet som en prosess, hvor den ansatte først må jobbe med å etablere en god relasjon og tillit, og så være oppmerksom på hint fra ungdommen om at de ønsker å snakke. Kontekst blir også beskrevet som viktig for at disse samtalene skal finne sted. Videre kan språkkunnskaper være en barriere for slike samtaler. Johanna beskriver dette på denne måten;

(...) Men jeg merket og det, så fort han fikk språket litt mer på plass så var han veldig ivrig etter å prate om litt sånne personlige ting. Med en gang vi satt alene så ville han snakke om familien sin og, eller om flukten og litt sånne tunge ting som han har inni seg. Og det gjør han enda.

Begge disse beretningene viser til at å skape rom der ungdommen kan være alene med en voksen de er trygg på, muliggjør samtaler om ting som ungdommene bærer på. Videre berettes det her om at flere av ungdommene ønsker å prate med de ansatte om ting som er vanskelig, men at det må etableres rom, og at språk kan være en utfordring i starten. Samtidig er det flere ansatte som også forteller at mange av ungdommene holder mye for seg selv.

Ungdommene gir ulike beretninger om å åpne seg for de ansatte. Flere av ungdommene forteller at de kan snakke med de voksne i bofellesskapet, og at de har noen de går til om de trenger hjelp med noe. Derimot spesifiserer de ikke hva det er de snakker med de voksne om, eller hvilke ting de trenger hjelp med. Kun én ungdom forteller eksplisitt at han kan snakke med ansatte og lærere om vonde tanker, og at disse samtalene hjelper. Noen ungdommer forteller imidlertid at ting som de voksne ikke kan gjøre noe med, har det ikke noe hensikt å snakke om. Mariam beskriver dette på denne måten;

Mariam: Jeg har mange ting å tenke på, jeg tenker på skole, familien min, på hva jeg skal gjøre neste- Og noen ganger føler jeg at jeg er alene så jeg tenker være alene.

Intervjuer: Ja, tror du det er derfor det er litt vanskelig å sove?

Mariam: Ja

Intervjuer: Ja, men er det noe du snakker om med de i bofellesskapet og, at du noen ganger synes det er litt vanskelig å sove eller?

Mariam: Ja men – jeg kan si at jeg ikke kan sove, men hva kan de gjøre? Det er bedre hvis jeg ikke snakker.

Mariam forteller at vansker med å sove ikke er noe de voksne kan gjøre noe med, og dermed er det ikke noen hensikt i å snakke med dem om det. Flere av ungdommene forteller om problemer med konsentrasjon og søvnevansker, men ingen av dem gir uttrykk for at de søker hjelp til å håndtere slike plager. En av ungdommene forteller om at å lære avslapningsøvelser har vært hjelpsomt, men at det er vanskelig å huske å gjøre dem alene.

I intervjuene med ungdommene fremtrer det som at ungdommenes bakgrunn på mange måter preger deres hverdag. Samtidig er det flere som forteller at de ikke ønsker å tenke på ting som er vanskelig, eller å snakke med noen om det. Dersom ungdommene ikke ønsker å fortelle om vanskelige ting, kan det medføre at noen av dem vil gå med plager som ikke fanges opp. I en studie som sammenligner selvrapporterte internaliserende og eksternaliserende vansker hos enslige mindreårige flyktninger og sosialarbeidere som jobber med dem, var det relativt godt samsvar mellom hva de to gruppene rapporterer (Derluyn & Broekaert, 2007). Imidlertid var det en gruppe enslige mindreårige som rapporterer om alvorlige emosjonelle problemer og problemer i relasjoner til jevnaldrende som ikke rapporteres av sosialarbeiderne (Derluyn & Broekaert, 2007).

Noen av ungdommene gir også uttrykk for at de ikke har noen de kan snakke med alt om. Amina forteller om dette på denne måten;

Intervjuer: Hvis du er lei deg, kan du snakke med familien din?

Amina: (rister på hodet)¹

Intervjuer: Snakker du med noen her da?

Amina: (rister på hodet igjen)

Intervjuer: Ingen?

Amina: Bare gråter (*latter*)

Intervjuer: Bare gråter, for deg selv?

Amina: Ja

Intervjuer: Ja

Amina: Jeg har ikke en sånn beste beste bestevenn

Intervjuer: Du har ikke en bestevenn?

Amina: En sånn beste beste

Intervjuer: Nei, du har ingen du kan snakke med om alt?

Amina: Nei

Intervjuer: Ikke her heller, av de voksne?

¹ Intervjuet er transkribert av intervjuer, med enkelte beskrivelser av kroppsspråk.

Amina: (*Lager en benektende lyd*)

Intervjuer: Nei

Amina: Når det er fullt i hodet, går jeg på rommet mitt og gråter og gråter og gråter. Det blir bra.

Dette sitatet kan tolkes som at det heller er mangel på nære nok relasjoner til at alt kan deles, enn at ungdommen gir uttrykk for et ønske om å ikke snakke om det. Amina forteller videre om at de ansatte noen ganger ser at ting er vanskelig, men at hun ikke alltid ønsker å åpne seg når de spør.

Selv om mange av ungdommene ikke alltid ønsker å snakke, kan det å ha muligheten være av stor betydning. Studien *ungdom, kultur og mestring* (UngKul) ved Folkehelseinstituttet fant at 16 prosent av de enslige mindreårige ungdommene (N=154) oppga at de ikke hadde noen voksenpersoner som sto dem nær og som de kunne betro seg til. Av denne gruppen hadde 49 prosent en depresjonsskåre over klinisk grenseverdi, noe som antyder viktigheten av nære voksenrelasjoner for ungdommer. Til sammenligning hadde 38 prosent av ungdommer med nære relasjoner til to eller flere voksne en skåre over klinisk grenseverdi for depresjon (Oppedal, Seglem, Jensen, & Haukeland, 2013). Oppedal og kollegaer (2011) viser til at selv om mange enslige mindreårige flyktninger oppgir at de ikke vil prate, søker mange likevel støtte hos noen få utvalgte personer.

Mange av ungdommene er aktive på fritiden, og fritidsaktiviteter fremheves som viktig for mange av ungdommene. Khalid beskriver at fotballen gir han en arena hvor de vonde tankene slipper taket:

Khalid: (...) når jeg spiller fotball så tenker jeg ikke på andre ting (*latter*)

Intervjuer: Gjør det at- hvis du er lei deg på dagen og hvis du tenker på at i dag skal jeg på fotball så hjelper det?

Khalid: Da blir det bra

Intervjuer: Da blir det bedre

Khalid: Da blir det bra ja. Jeg glemmer alt – nesten alt- aldri tenkt – når jeg har vært på fotballbanen så har jeg aldri kommet til meg sånne ting- aldri. Mens- uten fotballen- hvor som helst så kommer-

Intervjuer: Ja, utenfor fotballbanen så kan de tankene komme?

Khalid: Ja, men ikke på fotballbanen.

Fotballen beskrives som et frirom hvor vonde tanker ikke slipper til, og som Khalid forteller at er viktig for han. Aktivitet blir av flere ungdommer og voksne beskrevet innen et

rammeverk av å være arenaer hvor vonde tanker slipper taket, og inneholder dermed et element av distraksjon. Distraksjon og unngåelse av det som er vanskelig kan være uttrykk for en mestringsstrategi som kan være hensiktsmessig under bestemte betingelser, og er ikke nødvendigvis negativt (Bræin & Christie, 2012). Viktigheten av aktivitet og å fylle dagene med noe, er noe som både fremheves både av de voksne og av ungdommene selv. Saqib beskriver dette på denne måten; «*Jeg vil være opptatt hele dagen, vil ikke bare sitte hjemme.*» Flere av ungdommene beretter at tiden på mottak var vanskelig blant annet fordi de ikke hadde noe å gjøre og ble inaktive. Noen av de voksne uttrykker at de synes ungdommene er veldig aktive, og at det blir mye med skole, fritidsaktiviteter og deltidsjobber. Ungdommene forteller selv at de liker at dagene er fylt opp og at det fort blir kjedelig når de ikke har noe å gjøre. Dermed synes det å være i aktivitet som en viktig strategi for mange av ungdommene for å håndtere vanskelige tanker, men også for å ha en meningsfull hverdag. De ulike måtene å forholde seg til vanskelige ting og *det å snakke om det* som her beskrives, kan reflektere ulike måter å forstå hvordan man best håndterer det som er vanskelig, og hvordan ungdommene kan støttes i håndtere savn og vonde minner.

Normalitetsrom og forståelsesrammer for psykisk helse. Det er flere forståelsesrammer som reflekteres i beretninger om hvordan de ansatte i bofellesskapet forholder seg til ungdommenes erfaringer, og hvilken betydning disse erfaringene kan ha for deres psykiske helse. Det første perspektivet er at dersom ungdommene er aktive og deltakende i sin hverdag så det mest hensiktsmessig å skape stabile trygge rammer, og hjelpe dem videre med skole og tilpasning til det norske samfunnet. Så lenge ungdommene er aktive på disse feltene er det ikke først og fremst en psykolog ungdommene trenger. Her skapes det oppmerksomhet på fremtiden og på ungdommenes utvikling, og det gis rom for ungdommene til å være bare ungdommer. Det andre perspektivet er hvordan ungdommenes erfaringer påvirker konsentrasjon og søvn, og hvordan vonde tanker kommer til uttrykk på andre måter, som vondt i kroppen eller at ungdommene stenger av enkelte deler av seg selv. Her refererer noen ansatte til konsekvenser av traumer og vonde erfaringer, og ungdommenes bakgrunn som flyktninger. Det siste rammeverket er knyttet til ulike kulturelle meningsrammeverk for hvordan man snakker om eller eventuelt ikke snakker om psykisk helse.

I flere av intervjuene med de ansatte blir muligheten for samtaler med psykolog drøftet, og ulike erfaringer beskrives. I alle intervjuer med de voksne unntatt ett blir samtaleterapi med psykolog beskrevet som noe ungdommene vegrer seg for. I noen tilfeller har ungdommene startet men ønsker ikke å fortsette. I andre tilfeller beskrives det som noe

ungdommene ikke ønsker å benytte seg av. Det blir trukket frem at psykisk helse er tabubelagt, at situasjonen med å åpne seg for en de ikke kjenner er fremmed for ungdommene, samt at de ikke ønsker å snakke om det som er vanskelig. En ansatt beskriver at å åpne seg og det å snakke om ting virker litt fremmed for noen av ungdommene. Klara forteller at psykisk helse er noe det ikke snakkes så mye om:

(...) Så, det er generelt sett noe jeg opplever at man ikke snakker så mye om. Eller at de ikke ønsker å snakke så mye om. Det med – at de ikke vil plage andre med det de tenker på, og sine problemer eller sine tanker. At de ikke ønsker å- fortelle det videre. Men de er veldig opptatt av å fullføre skolen og sånn, slik at- ut i det synlige så går ikke det ut over skolen sånn som- sånn som jeg ser det, men det kan jo godt hende at det gjør det likevel, i forhold til konsentrasjon, i forhold til hvor mye de orker å jobbe- Det vet jeg ikke.

Klara berettes her at ungdommene ikke ønsker å snakke så mye om problemer og tanker, og at psykisk helse dermed ikke er et fremtredende tema i bofellesskapene. Veldig få av ungdommene forteller om vansker og problemer innen et forståelsesrammeverk for psykisk helse. En britisk studie fant at mange enslige mindreårige flyktninger ikke forsto reaksjoner og vansker innen et rammeverk av psykisk helse, mens flere hadde negative holdninger til psykiske vansker (Majumder et al., 2015). Noen av de enslige mindreårige flyktingene rapporterte også om positive holdninger, men det ble generelt fortalt om mistillit til de som tilbyr hjelp. Samtaleterapi ble fremhevet som noe som var spesielt vanskelig (Majumder et al., 2015).

En av ungdommene forteller imidlertid om å ha fått hjelp av psykolog i en periode, og at denne hjelpen var til nytte for vedkommende. Bræin og Christie (2012) argumenterer for at selv om kultursensitivitet er viktig i møte med enslige mindreårige flyktninger i samtaler om psykisk helse, står barna og ungdommene overfor en kulturell påvirkning i sitt nye hjemland. Mange vil fange opp at å snakke om det som er vanskelig er akseptert, og dette kan medføre nye forståelser og gi nye mestringsstrategier hvor barna og ungdommene kan få nytte av å snakke om det som er vanskelig (Bræin & Christie, 2012). Selv om kultursensitivitet for ulike kulturelle forståelsesrammer for psykisk helse er viktig, kan kultursensitivitet potensielt også få negative konsekvenser, dersom det bidrar til at skam og tabuer ikke adresseres. Dette kan medføre at barn og unges muligheter til å gjennomarbeide sine erfaringer blir begrenset (Dyregrov, Gupta, Gjestad, & Raundalen, 2002). Det må her presiseres at mange enslige mindreårige ikke rapporterer at de opplever psykiske vansker, eller de får det bedre over tid (Keles, Friborg, et al., 2016; Montgomery, 2010), og at dersom ungdommene ikke snakker om psykiske vansker betyr ikke det nødvendigvis at de holder slike vansker for seg selv.

Flere av de voksne forteller at for de ungdommene som har behov for oppfølging av psykiske vansker kan benyttelse av barne- og ungdomspsykiatrien (BUP) kan være vanskelig. Her trekkes fremheves utfordringer med språkferdigheter og at mange av ungdommene finner det rart å skulle åpne seg for en fremmed. Anja forteller om blandede erfaringer med BUP:

(...) En periode henviste vi mye til BUP. Så har vi veldig varierende erfaringer- En har hatt veldig mye nytte av BUP (...) – hun var jo veldig flink i norsk. Fordi at det tilbudet de har på BUP er jo samtalerapi. Så har vi jo en del dårlige eksempler på kontakt med BUP, hvor BUP trækker i salaten og ungdommene ikke vil snakke med dem. Så vi har på en måte ikke tatt noe særlig kontakt med BUP.

Det vises her til flere faktorer som gjør at det psykiske helsetilbudet kan være vanskelig å benytte seg av. Språkferdigheter trekkes frem av flere ansatte som noe som gjør det vanskelig. Videre trekker også flere frem at det kan oppstå andre problemer i samarbeidet med det psykiske helsetilbudet som gjør at ungdommene ikke vil fortsette. Dermed blir det i stor grad opp til bofellesskapet selv å håndtere vanskelige tanker, søvnevansker og konsentrasjonsproblemer.

Det beskrives riktignok også gode samarbeider innad i kommunen, hvor psykologer bistår med råd om et problem skulle oppstå. Flere ansatte beskriver også hvordan de jobber miljøterapeutisk opp mot den enkelte ungdom om det skulle utvikle seg et problem, og at de har gode erfaringer med å ta tak i ungdommenes problemer i fellesskap dersom en ungdom viser tegn til vansker. De ansatte beskriver ulike måter å forholde seg til vansker de observerer. Noen av dem beskriver enkelte reaksjoner og atferdsmønstre hos ungdommene som noe de tolker som en reaksjon på traumatiske erfaringer. Andre har mindre oppmerksomhet på dette innen en forståelsesramme for psykisk helse, og fremstiller mer de problemene de beskriver at noen av ungdommene har som normale reaksjoner, men ikke nødvendigvis psykiske vansker. Det ligger i dette forståelsesrammeverket en mulig tilnærming til ungdommenes bakgrunn som normaliserende, at de voksne gir ungdommene rom for å kunne være nettopp vanlige ungdommer. Dermed blir det et mindre oppmerksomhet på psykisk helse og større oppmerksomhet på daglig funksjon. For mange av ungdommene vil dette kanskje kunne bidra til å hjelpe dem med å se framover, oppleve mestring og gi dem et mulighetsrom som ikke er begrenset av deres bakgrunn som flyktning.

Oppsummering. Ungdommenes bakgrunn trekkes frem av både ungdommer og ansatte som en utfordring ungdommene må håndtere i sin hverdag. Dermed vil det å legge til rette for å skape seg en framtid, også innebære å forholde seg til fortiden. Å håndtere vonde minner og tanker ved å snakke om det, kan forstås som en vestlig forståelsesmodell for psykisk helse

(Bræin & Christie, 2012; Majumder et al., 2015). Samtidig vil dette kunne være et kulturelt verktøy som ungdommene eksponeres for (Bræin & Christie, 2012; O'Toole & Abreu, 2005), og som dermed inngår i å lære seg nye kulturelle forståelsesformer og kulturelle verktøy.

Det reflekteres hos de ansatte flere forståelsesrammeverk for hvordan forholde seg til ungdommenes bakgrunn. Det ene vektlegger at å legge opp til aktivitet og utvikling, og å se fremover er en god måte å ivareta ungdommenes behov. Her skapes et normalitetsrom, hvor ungdommenes reaksjoner på tidligere erfaringer beskrives mer som normale reaksjoner heller enn innenfor et forståelsesrammeverk av psykisk helse. Et annet forståelsesrammeverk tar i større grad utgangspunkt i et traumerammeverk, hvor ansatte beretter om utfordringer ungdommene møter. Det tredje forståelsesrammeverket viser til ulike kulturelle tilnærminger til psykisk helse, og at for noen kan psykiske vansker være tabubelagt.

Det blir i ungdommenes og de ansatte beretninger om samtaler om vanskelige ting trukket frem flere kontekstuelle elementer som skaper rom for at samtaler kan finne sted. Å forholde seg til fortiden samtidig som man har fokus på fremtiden kan dermed fort bli en krevende øvelse. Dette vil for de ansatte innebære å manøvrere mellom forståelsesrammer for hvordan det som er vanskelig best håndteres, se framover samtidig som ungdommenes fortid tas hensyn til, og samtidig legge til rette for samtaler og tiltak for ungdommer som har behov for dette.

Tema 3: Røtter og nye nettverk

Ungdomstiden er generelt forbundet med et søken ut av hjemmet, etablering av autonomi, søken etter identitet, og er en fase hvor ungdommer begynner å etablere et eget liv (Holt & Hafstad, 2016). I denne fasen vil jevnaldrende i større grad oppta viktige sosiale støttefunksjoner som tidligere har vært utført av foreldre eller andre omsorgsgivere (Allen & Tan, 2016). For enslige mindreårige flyktninger er disse prosessene mindre lineære, da de allerede har klart seg på egenhånd over en periode, men nå skal forberedes på å klare seg alene i Norge. De er både i en overgangsprosess fra barn til voksen, men også i en prosess hvor de trer inn i et nytt samfunn, og hvor en ny hverdag etableres (Pastoor, 2015, 2016). En viktig oppgave for enslige mindreårige i bosettingsfasen er å etablere et nytt nettverk i et nytt land, og tilegne seg nye kulturelle praksiser og forståelsesrammer (Bruner, 1990; O'Toole & Abreu, 2005).

Tredje tema, *Røtter og nye nettverk*, beskriver hvordan nettverk og relasjoner til ungdommer med norsk og ikke-norsk bakgrunn på ulike måter kan bidra til støtte i overgangsprosessen til et nytt samfunn, gjennom delte- og dannelse av nye

forståelsesrammeverk (Bruner, 1990). Jevnaldrende med relativt lik bakgrunn som ungdommene kan bidra med veiledning til å navigere i sin hverdag, samt å gi tilgang til trygge og velkjente forståelsesrammeverk. Samtidig kan relasjoner til ungdommer med norsk bakgrunn gi tilgang til nye- eller utvide eksisterende konsepter og måter å forstå på (Bruner, 1990; O'Toole & Abreu, 2005). Mangelen på familie, venner og sosiale nettverk er et gjennomgående problem for mange enslige mindreårige (Berg, 2012). Her kan ulike organisering av boløsninger bidra til å hemme eller fremme god bosetning ved å skape stabilitet og trygge rammer for den enkelte ungdom, og i større eller mindre grad gi tilgang til sosiale fellesskap og arenaer som ofte er viktige for ungdommer (Berg, 2012).

De ansatte forteller at et aspekt ved oppfølgingen de gir ungdommene dreier seg om integrering i lokalmiljøet, kulturell læring om hvordan det norske samfunnet fungerer, og å bidra til å skape arenaer for kontakt. Å danne nettverk inkluderer å danne vennskap og nære relasjoner til jevnaldrende. Første undertema, *Røtter og felles forståelsesrammer*, beskriver hvordan det berettes om relasjoner til ungdommer med flyktning- eller innvandrerbakgrunn og hvordan disse relasjonene utgjør en viktig støtte for ungdommene. I andre undertema, *Arenaer for kontakt*, blir muligheter og hindre for kontakt med ungdommer med norsk bakgrunn beskrevet. Et fellestrekk ved ungdommenes fortellinger er at de uttrykker motivasjon om å komme seg videre både til videregående opplæring, studier, arbeidsliv, og i gang med livet sitt i Norge for alvor. Relasjoner og nettverk kan her utgjøre en viktig støtte som potensielt kan vedvare etter utflytting, og dermed danne grunnlag for nye trygge baser i en tilværelse som selvstendig voksen.

Røtter og felles forståelsesrammer. Ungdommene oppgir at relasjonene de danner til jevnaldrende er svært viktig for dem, og de ansatte forteller om at mange av ungdommene har mange venner. Spørsmål om relasjoner til jevnaldrende er temaer som ofte dukker opp rundt middagsbordet. Måltidene beskrives her som viktige møtepunkter hvor de ansatte og ungdommene snakker om hva som skjer i ungdommenes liv, og hvor de ansatte får muligheten til å veilede ungdommene når vanskelige temaer kommer opp. Flere av de ansatte beskriver ulike tilnærminger de benytter for å hjelpe ungdommene å etablere et nytt nettverk, og at dette er noe de har fokus på fra bofellesskapets side. Deltakelse i lokalmiljøet gjennom deltidsjobber, aktivitetsgrupper og fritidsaktiviteter fremheves som viktige arenaer. Videre er besøk i bofellesskapene noe både voksne og ungdommer forteller om. Dermed legger bofellesskapet til rette for at ungdommene skal danne relasjoner og nettverk ved å veilede, hjelpe ungdommene til å skape arenaer for kontakt utenfor bofellesskapet, og ved at

bofellesskapet selv blir en arena for å danne relasjoner. Trygve beskriver dette på denne måten:

Også er vi åpne inn da, de har med seg venner hjem og sånn, så vi er ikke noen lukka anstalt, det er helt åpne dører, så vi tar godt imot- når noen har med seg noen hjem hos oss så tar vi så godt imot som vi bare kan. Men som regel er det selvfølgelig andre flyktninger eller asylsøkere, det er – ikke norske.

Bofellesskapet legger på denne måten til rette for en arena hvor ungdommene kan opprettholde relasjoner de har fra tidligere, og å danne nye. Det uttrykkes imidlertid i sitatet ovenfor at det ofte er andre flyktninger eller asylsøkere ungdommene danner nære relasjoner til. At ungdommene i mindre grad har relasjoner til norske ungdommer er noe som diskuteres av flere ansatte. Klara beskriver dette på denne måten:

Jeg tror at – det er lettere og mer – det er mer komfortabelt å bli kjent med mennesker som er lik en selv. Fordi man snakker samme språk, i stor grad, også fordi man har en felles historie – kulturbakgrunn, man tenker mer likt. Det er mer utfordrende å omgås – de som snakker et annet språk og- har en annen bakgrunn. Det er rett og slett fordi det er- trygt og godt og fint og- blir som en- ja, ekstra familie kanskje.

Klara beskriver at felles historie, kulturbakgrunn og at man tenker mer likt kan være grunner til at ungdommene ofte får venner med relativt lik bakgrunn som seg selv. Det kan dermed tolkes som at relasjoner til jevnaldrende som ungdommene deler meningssystemer og forståelsesrammer med (Bruner, 1990), gir et frirom fra forhandlingene om nye meningssystemer som ungdommene må håndtere i møtet med et nytt samfunn. Disse relasjonene beskrives også som en trygghet og noe kjent i møte med alt det nye.

Mange av ungdommene forteller om vennskap som er blitt dannet på reisen til Norge eller på mottak etter ankomst. For mange av ungdommene er sosiale medier som Facebook og Skype viktige verktøy for å opprettholde kontakt med venner de har blitt kjent med før de ble bosatt i en kommune. Flere av ungdommene forteller at de reiser på besøk til venner i helgene, og slik opprettholder relasjoner til jevnaldrende andre steder. Ungdommene forteller at relasjoner til jevnaldrende med en relativt lik bakgrunn som dem selv betyr mye for dem. Yousouf uttrykker dette på denne måten:

Intervjuer: Og hvor ofte har du kontakt med folk som kommer fra samme land som deg, eller som har samme- ?

Yousouf: Nesten hver dag

Intervjuer: Nesten hver dag ja. Hva betyr det for deg å ha kontakt med de som er fra samme sted som deg?

Yousouf: Nei vi snakker om livet, hvordan livet blir bedre, ja.

Intervjuer: Ja, du snakker mye sammen med de?

Yousouf: Ja, og vi snakker om jenter og skole og andre ting. Hva som helst.

Intervjuer: Alt mulig? Ja, betyr det mye for deg å ha kontakt med de?

Yousouf: Ja ja ja, (*utydelig*), også viser de meg veien, hvis den veien er bra for meg, hvilken vei som er riktig.

Yousouf trekker her frem at disse relasjonene gir mulighet for å snakke om hvordan livet har endret seg, men også om hverdagslige ting. Videre vises det også til at relasjoner til jevnaldrende også kan innebære å hjelpe hverandre med å orientere seg, gi hverandre råd, og finne sin vei i et nytt samfunn. Relasjoner til jevnaldrende med lik bakgrunn kan dermed være en viktig støtte for ungdommene. Dette kan tolkes som at disse relasjonene kan utgjøre en bro mellom deres bakgrunn og til deres nye liv i Norge, og skape en trygghet i en situasjon hvor det er mye som er nytt.

Oppedal og Idsøe (2015) fant at bosatte enslige mindreårige flyktninger rapporterte om høy grad av sosial støtte både fra jevnaldrende med lik bakgrunn som dem selv, men også fra jevnaldrende med norsk bakgrunn. Sosial støtte i relasjoner med jevnaldrende både med norsk bakgrunn og ikke-norsk bakgrunn var en beskyttende faktor for symptomer på depresjon. Denne sammenhengen var mediert gjennom at disse relasjonene bidro med både norsk kulturkompetanse og kulturkompetanse tilknyttet ungdommens bakgrunn. Kulturkompetanse var igjen både direkte assosiert med lavere skårer for depresjon, samtidig som det var en indirekte effekt ved at kulturkompetanse var assosiert med lavere opplevd diskriminering (Oppedal & Idsøe, 2015). At ungdommer i samme situasjon kan hjelpe hverandre med å orientere seg i et nytt samfunn ble trukket frem i en belgisk studie (Mels et al., 2008). Ungdommene beskrev i denne studien andre ungdommer med lik etnisk bakgrunn som brobyggere til et større sosialt nettverk. De hjalp hverandre med å oversette informasjon mellom ungdommene og de ansatte, lære hverandre språk og å gi hverandre informasjon om belgisk kultur (Mels et al., 2008). Videre kan det tenkes at ungdommer med relativt lik bakgrunn kanskje i større grad enn majoritetsungdom kjenner til de utfordringer som ligger i å tilpasse seg en ny kultur, og dermed blir en viktig støtte for hverandre. Ved å hjelpe hverandre å navigere i sin hverdag og gi mening til nye kulturelle konsepter og forståelsesrammeverk, kan ungdommene utgjøre en viktig støtte for hverandre.

Å ikke være alene om å være i en vanskelig situasjon kan også være en støtte i seg selv. I studien *The lost boys of Sudan* (Luster et al., 2009) forteller enslige mindreårige flyktninger at når de oppholdt seg i flyktningleirer ble de en viktig støtte for hverandre. Å ikke være alene

om å være atskilt fra sin familie ble rapportert om å være en støtte i seg selv (Luster et al., 2009). Det er imidlertid ikke alle ungdommene som forteller om nære vennskap, og noen gir uttrykk for ensomhet og savn etter nære venner. Noen forteller også om vennskap som er brutt etter bosetting eller bytte av skole, og for noen av ungdommene blir dermed brutte relasjoner noe som følger dem også etter ankomst i mottakslandet.

Arenaer for kontakt. De voksne påpeker at mange av ungdommene kjenner norske ungdommer gjennom aktiviteter og for noen av ungdommene også gjennom skole, men at få omgås norske ungdommer utenom organisert aktivitet. Noen av ungdommene forteller at de har mange venner med norsk bakgrunn, men få forteller om nære vennskap utenfor organiserte aktiviteter og skole. Ahmed forteller om dette på denne måten:

Intervjuer: Har du fått venner i Norge?

Ahmed: Jeg har fått mange venner, ikke norske gutter

Intervjuer: Ikke norske gutter? Nei-

Ahmed: Jeg har mange venner, vi hilser bare og- men gjør ikke noe annet. For eksempel på fotballaget og sånt

Intervjuer: Ja, at man hilser mer og ikke-? Man finner ikke på ting sammen?

Ahmed: Nei

Fritidsaktiviteter gir muligheter for kontakt med norske ungdommer, men dette fører ikke nødvendigvis til nære vennskap. Flere av ungdommene gir uttrykk for at å danne relasjoner til ungdommer med norsk bakgrunn kan være vanskelig. Noen ansatte gir uttrykk for at ungdommene har opplevelser bak seg som gjør at de nærmest eksisterer i en annen verden enn jevnaldrende med norsk bakgrunn. Dermed blir manglende felles konsepter og forståelsesrammer trukket frem som en forklaring på hvorfor det kan være vanskelig å danne disse relasjonene. Dette gjør også at ungdommene i mindre grad får tilgang til nye konsepter, praksiser og forståelser tilknyttet en ungdomstid i Norge. En ungdom forteller også om erfaring med diskriminering, om negative stereotypier knyttet til flyktninger og opplevelser av å ikke bli inkludert av ungdommer med norsk bakgrunn. Videre forteller noen av de ansatte om vanskelige episoder hvor ungdommer har opplevd at norske ungdommer de kjenner fra fritidsaktiviteter ikke hilser på dem på skolen. For noen av ungdommene kan dermed manglende kontakt med norske ungdommer være knyttet til avvisning, og vanskelige episoder.

Enkelte av de ansatte trekker frem at det antakelig må være styrt av voksne dersom ungdommene skal danne relasjoner til norske ungdommer, og det blir foreslått ulike tiltak

som kunne benyttes for at ungdommene skal få mer kontakt med norske ungdommer. Manglende arenaer for kontakt og felles referansepunkter nevnes i denne sammenheng. Hvorvidt enslige mindreårige flyktninger danner relasjoner til norske ungdommer var i en studie assosiert med hvor lenge de hadde bodd i Norge, og både språkkunnskaper og at det kan mangle arenaer for kontakt, for eksempel i skolehverdagen, fremheves som mulig forklaringer (Oppedal & Idsøe, 2015). Samtidig er ikke nødvendigvis arenaer for kontakt nok i seg selv, da mange ungdommer forteller at de kjenner norske ungdommer gjennom fritidsaktiviteter, men at det ikke dannes vennskap utenfor disse arenaene. Hvordan det kan etableres felles referansepunkter som kan gi grunnlag for vennskap er dermed et viktig spørsmål.

Det varierer imidlertid hvorvidt ungdommene gir uttrykk for at relasjoner til ungdommer med norsk bakgrunn er et savn for dem. De fleste ungdommene forteller at jevnaldrende generelt er viktig for dem i sin hverdag, men ikke alle spesifiserer at det er spesielt relasjoner til norske ungdommer de savner. De aller fleste ungdommene nevner imidlertid at de ønsker mer kontakt med norske ungdommer for å lære mer norsk, og det er først om fremst i skolekontekst at ungdommene spesifiserer at det er ungdommer med norsk bakgrunn de savner kontakt med. Her er det også forskjeller mellom ungdommene, da andre forteller at de ønsker å gå sammen med norske ungdommer, for å lære mer og gå på *ordentlig skole*, nemlig videregående skole. Omar beskriver sine forventninger til videregående på denne måten;

Det blir bra for da- jeg går sånn på en ordentlig skole (*latter*), med norske ungdommer, sammen med dem og- Jeg blir kjent med mange- norske ungdommer og- Og da lærer jeg mer språk og- Derfor blir det bra. Jeg håper det.

Det fortelles her om at videregående skole er noe Omar ser fram til, noe som også uttrykkes av flere ungdommer. Noen av ungdommene uttrykker utålmodighet med å gjøre seg ferdig med grunnskoleopplæring, noe som flere av de ansatte også forteller om. Noen av ungdommene gir uttrykk for at de føler at de har dårlig tid, og ønsker å komme videre så fort som mulig. Å gå på *ordentlig skole* med norske ungdommer kan dermed både forstås innen rammene av at ungdommene er motiverte for å komme seg videre, og at de anser at de vil lære mer norsk når de omgås norske ungdommer. Det kan imidlertid også forstås som et ønske om å danne vennskap med norske ungdommer.

Generelt er venner på skolen noe mange av ungdommene trekker frem som viktig for at de trives, og for å opprettholde motivasjonen til å gå på skolen. Det er variasjoner i hvor mye kontakt ungdommene har med jevnaldrende i sin skolehverdag. De ansatte gir uttrykk for at

de er kjent med denne problematikken, men at de vurderer at et tilpasset skoletilbud må veie tyngre. Dermed beskrives det av mange en vanskelig avveining mellom at ungdommene skal få mest utbytte av undervisningen og hvilke arenaer de har for å danne relasjoner med andre ungdommer. Hvordan bofellesskapet i samarbeid med skole og fritidsaktiviteter i ungdommens hverdag kan bidra til å skape slike arenaer kan dermed være et viktig spørsmål med betydning for ungdommens trivsel i hverdagen, og for muligheten for å danne et støttende nettverk.

Oppsummering. Å etablere et nytt hjem etter flukt innebærer mye mer enn kun beskyttelse og vern fra årsakene til at flukten fant sted. Det innebærer også danne nye stabile og gjensidige relasjoner, og kanskje gjenoppta vaner og aktiviteter fra sitt tidligere liv. Dette medfører ofte en lang periode, som ofte går over flere år, hvor ungdommen tar til seg, og blir tatt inn i nye kulturer i et nytt land (Kohli, 2011). Ungdommene i denne studien fremhever at vennskap og relasjoner til jevnaldrende er svært viktig for dem. Å legge til rette for at ungdommene skal ha arenaer for kontakt fremtrer som viktig for ungdommens trivsel og som viktig for motivasjon for skolegang. Både relasjoner til jevnaldrende med relativ lik bakgrunn som ungdommene selv, og relasjoner til ungdommer med norsk bakgrunn blir nevnt. Disse relasjonene kan ha ulike funksjoner for ungdommene, da relasjoner til andre ungdommer med flyktning- og innvandringsbakgrunn kan gi trygghet og støtte til å tilpasse seg et nytt samfunn. Relasjoner til ungdommer med norsk bakgrunn gi muligheter for å lære mer språk, og danne nye felles forståelsesrammer. Samtidig kan en mangel på felles referanserammer og forståelsesrammeverk gjøre at nære vennskap til norske ungdommer kan være vanskelig å danne. Flere av ungdommene beskriver at de savner mer kontakt med jevnaldrende i sin hverdag, og det kan være viktig å anerkjenne viktigheten av disse relasjonene, både som en viktig støtte, men også som viktige for ungdommens tilpasningsprosess til et nytt samfunn.

Avsluttende diskusjon

De siste årene har det blitt bosatt flere enslige mindreårige flyktninger i norske kommuner enn noen gang tidligere (Dalgard, 2017), noe som vektlegger viktigheten av undersøke hvordan disse barna og ungdommene best kan følges opp. Enslige mindreårige flyktninger er en svært sårbar gruppe flyktninger, mange har tunge erfaringer bak seg som både kan ha betydning for deres psykiske helse og for gjennomføring av deres livsprosjekter. Det eksisterer imidlertid lite kunnskap om hvordan man best ivaretar deres omsorgsbehov, og hva ungdommene selv etterspør av støtte og oppfølging (Jensen et al., 2014).

I denne studien har jeg undersøkt hva ungdommene og miljøarbeiderne som har den daglige omsorgen for dem selv forteller at er ungdommenes behov for omsorg og støtte, samt hva som utgjør støttende og hemmende elementer for at ungdommene skal danne grunnlag for en god framtid i Norge. Tre temaer som dannet mønstre av mening i analysen er presentert i denne oppgaven. Første tema, *Tilknytning og løsrivelse*, reflekterer to forståelsesrammer for hva bofellesskapet kan være. Det beskrives både som en trygg omsorgsbasis, men også som et midlertidig hjem. I dette spennet mellom trygghet og selvstendighet fremforhandler ungdommene og de ansatte måter ungdommene kan navigere mellom veiledning, omsorg og å utvise autonomi. Andre tema, *Mellom fortid og fremtid*, viser til hvordan ungdommenes erfaringer kan påvirke deres hverdagsliv, og hvordan dette adresseres i bofellesskapene. Her beskrives det flere forståelsesrammer, og ulike tilnærminger til å håndtere vanskelige tanker og plager hos ungdommene. Tredje tema, *Røtter og nye nettverk*, viser til muligheter og utfordringer knyttet til å danne nye nettverk og støttende relasjoner til jevnaldrende.

Jeg vil nå diskutere resultatene i lys av et kulturpsykologisk rammeverk (Bruner, 1990), og innen rammeverket av et sosial-økologisk resiliensperspektiv (Ungar, 2008, 2012). Jeg vil diskutere hvordan ungdommer og ansatte beskriver enslige mindreåriges behov for støtte og omsorg, samt hvilke støttende og hemmende elementer i ungdommenes hverdag som blir beskrevet. Avslutningsvis vil jeg drøfte metodiske betraktninger og hvilke implikasjoner resultatene det her vises til kan ha.

Hvordan beskrives ungdommenes omsorgsbehov?

Ungdommenes livssituasjon synes å inneholde en rekke til dels motstridende elementer. De forteller både om mestring av sin hverdag, men også om hvordan deres bakgrunn påvirker hverdagen. Håndteringen av disse erfaringene veksler imidlertid mellom åpenhet og taushet. Ungdommene er i en prosess av både tilknytning og løsrivelse i bofellesskapet, hvor omsorg og selvstendigjøring blir parallelle prosesser. Ungdommene er også i en overgangsprosess mellom en fortid og en fremtid, hvor de skal danne tilknytning og tilhørighet til et nytt samfunn, samtidig som de ankommer med røtter fra et annet samfunn. Videre er ungdommene på terskelen til et liv som voksne, og er dermed i en prosess av å bli store. De enslige mindreårige flyktingene og de ansatte må i hverdagen manøvrere mellom disse spennene, som er fremtredende i deres fortellinger. God omsorg vil ut i fra deres beretninger kunne tolkes som å navigere mellom disse til dels motsetningsfulle elementene.

En trygg base og et midlertidig hjem. I ungdommenes sosialiseringsspross fra å være ungdom til å skulle forberedes på et selvstendig voksenliv (Kagitcibaci, 1996; Pastoor,

2016) kan bofellesskapet forstås innen to rammeverk av mening (Bruner, 1990); både som en trygg omsorgsbasis men også som et midlertidig hjem. Disse to forståelsesrammeverkene reflekterer også flere aspekter av hva ungdommene og de ansatte beretter at ungdommene har behov for. Som en trygg omsorgsbasis kan bofellesskapet tilby trygge rammer, støtte fra de ansatte, trygghet og veiledning. De ansatte i bofellesskapet kan være av stor betydning for enslige mindreårige flyktingers trivsel og utvikling (KS, 2016), og trygge relasjoner til voksne er av betydning for enslige mindreårige flyktingers psykiske helse (Oppedal et al., 2013). Både ungdommer og ansatte vektlegger altså at veiledning og trygghet som sentrale behov som ungdommene har, og som de til dels får møtt i bofellesskapet.

Bofellesskapet utgjør en arena som kan sies å speile en norsk forståelse av ungdomstid (Guldbrandsen, 2002), med utvikling av selvstendighet innenfor grensene de voksne setter. Dette gir rom for en utforskning av hvilke sosiale roller som er tilgjengelige, og kan dermed forstås innenfor rammene av en kulturell læringsarena, hvor sosiale praksiser og meningssystemer kan utforskes og tilegnes (Bruner, 1990). Tilknytning og selvstendighet forstås her som to parallelle prosesser, som ungdommer og ansatte navigerer mellom, og videre fremforhandler måter ungdommene kan utvise autonomi på. I disse forhandlingene oppstår muligheter for at ungdommene kan finne støtte og trygghet, men det kan imidlertid også oppstå uenighet. Dette illustrerer hvordan sosiale relasjoner er tvetydige i sin påvirkning for psykisk helse, da de både gir rom for støtte men også utrygghet og konflikt (Mels et al., 2008; Oppedal et al., 2008). Skårdalsmo og Harnischfeger (2017) hevder at at enslige mindreårige flyktinger på bakgrunn av å ha klart seg på egenhånd i en kortere eller lengere periode kan anse seg selv som mer voksne enn hva voksne de møter i Norge anser dem som. Dette understreker viktigheten av god kommunikasjon av hvilke antakelser og forståelsesrammeverk voksne og ungdommer trer inn i forhandlingene med.

Her fremtrer også bofellesskapet innen forståelsesrammen av å være et midlertidig hjem som ungdommene skal løsrives fra. I denne overgangsprosessen til et selvstendig voksenliv faller imidlertid mye av støtten de nå får bort, samtidig som skolen og det å bo alene krever mer av dem. Kohli (2011) påpeker at behovet for trygghet er dominerende for mange enslige mindreårige asylsøkere rett etter ankomst. Både ungdommene og de ansattes beretninger tyder på at behov for trygghet også vedvarer etter bosetning, og er dermed en viktig grunnstein i omsorgsarbeidet. Trygghet blir også igjen et viktig spørsmål knyttet til utflytting fra bofellesskapet. Hvor lenge enslige mindreårige bor i bofellesskapene, gjennomsnittlig alder

for utflytning, og hvilken oppfølging og ettervern de tilbys varierer mellom kommunene (KS, 2016), og enslige mindreårige flyktninger er dermed ikke garantert videre oppfølging.

Skal vi snakke om det eller se fremover? Både ansatte og ungdommer forteller om at ungdommenes erfaringer kan påvirke konsentrasjon, søvn og flere ungdommer forteller om vanskelige minner og tanker. De voksne fremhever at mulighetsrom for samtale om vanskelige ting er viktig, og det beskrives at kontekstuelle faktorer er viktige for at disse samtalene skal finne sted. Imidlertid beskrives det at ikke alle ungdommene åpner seg om tunge ting som de bærer på, og flere uttrykker at de ikke ønsker å tenke på fortiden.

Tre rammeverk av mening for hvordan ungdommenes vansker kan forstås blir beskrevet av de voksne. Det første viser til at å se fremover og tilrettelegge for utvikling og aktivitet er viktig. Dette kan sies å være i tråd med at i psykososiale arbeidet med enslige mindreårige anbefales det å fokusere på barnas sterke sider, slik at de ikke stigmatiseres som generelt risikoutsatte barn. Et fokus på sterke sider og tilknytning til det norske samfunnet er antatt å legge grunnlag for at de enslige mindreårige skal kunne oppleve mestring på mange områder (Eide, 2012b). Samtidig opplever noen enslige mindreårige flyktninger vedvarende psykiske plager i flere år etter bosetning (Jensen et al., 2014; Keles, Idsøe, et al., 2016; Vervliet, Lammertyn, et al., 2014). Dette understreker viktigheten av å identifisere ungdommer med ekstra behov for oppfølging. Noen av de ansatte beskriver søvn- og konsentrasjonsvansker innen et rammeverk og psykisk helse og traumer. Imidlertid fortelles det om at psykisk helse kan være tabubelagt. Det fremkommer også at det ikke alltid er like vellykket å benytte det etablerte tilbudet i kommunen for psykisk helse, noe som også beskrives i en annen norsk studie (Oppedal et al., 2011).

Det er hevdet at det ikke er noen områder det er viktigere å utfordre oppfatningen om det resiliente barnet enn i kontekst av krig og konflikt, da alvorlighetsgraden av barn og unge reaksjoner ofte blir undervurdert (Dyregrov et al, 2002). Kulturelt betingede forståelsesrammeverk for psykisk helse kan mulig forklare hvorfor noen enslige mindreårige flyktninger ikke ønsker hjelp, eller ikke forstår plager og vansker innen et psykologisk rammeverk (Majumder et al., 2015). Det vil dermed kunne finne sted en forhandling om hvilke meningssystemer (Bruner, 1990) som tas i bruk for å forhandle frem forståelse av hvordan ungdommene best kan ivaretas. Ikke alle enslige mindreårige flyktninger opplever psykiske vansker, eller har opplevd traumatiske erfaringer, men det er viktig å identifisere de ungdommene som har behov for oppfølging. Å fokusere på sterke sider kan gi rom for mestring og å skape et normalitetsrom for ungdommene. Mange enslige mindreårige tar i bruk

en rekke forskjellige strategier for å løse problemer som oppstår, og benytter ofte aktive problemløsende mestringsstrategier (Oppedal et al., 2011). Imidlertid er det flere ungdommer som forteller at de holder vanskelige ting for seg selv, noe som kan utgjøre en risiko for at vansker ikke blir identifisert. Det må dermed være tilrettelagt for at ungdommene kan få den oppfølgingen de har behov for, og det må eksistere tilbud i kommunen som kan bistå bofellesskapene i å håndtere reaksjoner og vansker hos ungdommene. Disse tilbudene må videre oppleves som meningsfulle og adekvate for ungdommene.

Felles forståelsesrammer og nettverk. Flyktningbarns ofte stressende livsopplevelser kan møtes ved å ha minst en voksen de kan stole på, samt et støttende nettverk av andre relasjoner (Kohli, 2011). Ungdommene forteller om relasjoner de danner til jevnaldrende som svært viktige for dem. Både relasjoner til jevnaldrende med norsk og ikke-norsk bakgrunn var i en studie assosiert med lavere skårer for depresjon hos enslige mindreårige flyktninger (Oppedal & Idsøe, 2015). Relasjoner til ungdommer med flyktning- eller innvandrer bakgrunn beskrives innen et rammeverk av felles forståelsesrammer, som nye kjent i alt det nye, og ved at ungdommene kan veilede hverandre i å navigere i et nytt samfunn. Relasjoner til norske ungdommer beskrives imidlertid av mange som mer vanskelig å danne. Bofellesskapet kan her bidra til å skape arenaer for kontakt med andre ungdommer, ved å følge opp fritidsaktiviteter og aktiviteter i lokalsamfunnet. Samtidig trekkes det også frem at felles referanser gjør det vanskelig å danne relasjoner med norske ungdommer, dermed er ikke kun arenaer for kontakt nok.

Å ha kontakt med jevnaldrende generelt i ungdommenes hverdagsliv fremheves av mange ungdommer som viktig for dem, og det kan synes viktig å ikke undervurdere betydningen av disse i deres hverdagsliv. Gode, varige og gjensidige relasjoner er en viktig beskyttende faktor for psykisk helse (Rutter, 2005), og disse relasjonene vil også kunne være en viktig støtte for ungdommene i overgangen til et selvstendig voksenliv. Det er dermed viktig å legge til rette for arenaer for kontakt hvor vennskap kan dannes, og hvor det også er mulig å danne felles referanserammer.

Implikasjoner og funnenes overførbarhet

Funnenes overførbarhet. Selv om man i kvalitativ forskning ikke har et fokus på generalisering på samme måte som i kvantitativ forskning, er det et mål om å produsere kunnskap som kan ha betydning utover forskningssituasjonen (Malterud, 2001). En fare med forskning på sårbare grupper er at deltakerne ofte kan representere de mest resiliente individene (Broch, 2012). I denne studien ble utfyllende intervjuer benyttet som et kriterie. Dette kan medføre at ungdommene som ble inkludert var de som var mest trygge i intervjusituasjonen, mest motivert for å bli intervjuet og som behersket norsk best. Samtidig fortalte informantene om ulike erfaringer, og det fremsto ikke som om at dette utvalget skilte seg nevneverdig ut fra de som ble ekskludert i hvordan bosituasjonen ble beskrevet. Videre så vil antakelig de ungdommene med best språkkunnskaper også best kunne gjøre rede for sine erfaringer, både de positive og de negative. Organiseringen av arbeidet med enslige mindreårige flyktninger i kommunene deltakerne er bosatt eller jobber i er under barnevernet, og dette er en organiseringsform hvor bo- og omsorgstilbudene ofte får mer ressurser (KS, 2016). Videre har alle ungdommene fått innvilget oppholdstillatelse. Dermed representerer disse ungdommene mulig en gruppe enslige mindreårige flyktninger som blir gitt et godt tilbud, er bosatt i døgnbemannede bofellesskap med tett oppfølging fra voksne, og som har tryggere rammer enn mange andre.

Funnene fra kvalitativ forskning er ofte ikke ansett som fakta som er overførbare for en populasjon som helhet, men heller beskrivelser og betraktninger innen en spesifikk kontekst (Malterud, 2001). Dermed må funnene i denne studien leses som betraktninger fra en gruppes beretninger innen en bestemt kontekst, og er ikke nødvendigvis generaliserbare til hvordan omsorgsbehovet for enslige mindreårige flyktninger betraktes av ungdommer og ansatte i andre kontekster. Samtidig kan resultatene fra denne studien bidra til ny forståelse av disse gruppenes erfaringer og utfordringer i sitt hverdagsliv. Videre kan kvalitative studier kan også bidra med mer utfyllende og tykkere beskrivelser av hva enslige mindreårige selv forteller at de har behov for og etterspør i sin hverdag.

Implikasjoner. Resultatene i denne studien indikerer at omsorg for enslige mindreårige må forstås i vid forstand. Dette er i tråd med tidligere forskning som påpeker at omsorg for enslige mindreårige bør inkludere relasjoner til andre enn profesjonelle hjelpere, ungdommenes skolegang, deres fritidsinteresser og ungdommenes forankring til sitt lokalmiljø (Eide, 2012b). Enslige mindreårige flyktninger har til felles at de har opplevd oppbrudd både fra samfunnet og lokalmiljøet de er vokst opp i, og i relasjoner til venner og

familie. Samtidig ankommer ungdommene med forskjellige historier, og de forteller om ulike styrker og belastninger. Dermed kreves det en individuell tilnærming for å gi ungdommene god støtte og omsorg. Dette medfører et behov for relevant kompetanse hos yrkesgruppene som møter disse ungdommene, både flyktningfaglig og barnefaglig, samt kompetanse om psykisk helse og traumer. En kartlegging av 20 kommuner viser at omtrent 50 prosent av de ansatte som arbeider med enslige mindreårige flyktninger har relevant høyere utdanning (KS, 2016). Videre må det være tilgjengelige tilbud i kommunene som kan bistå bofellesskapene i å håndtere psykiske vansker for enslige mindreårige flyktninger med behov for dette. Disse tilbudene må videre være tilpasset disse ungdommenes behov.

Arenaer for å omgås andre ungdommer og hjelp og støtte fra kompetente andre til å realisere en god framtid er viktige satsningsområder som blir fremhevet i resultatene fra denne studien. Tiltak som gjør overgangsprosessen til videregående skole og utflytting av bofellesskapet blir etterlyst av de ansatte. Per i dag eksisterer det ikke nasjonale retningslinjer for hva omsorgstilbudet for enslige mindreårige skal være, og det eksisterer heller ikke retningslinjer for hvordan ungdommene skal følges opp i utflytningsprosessen (KS, 2016). Resultatene fra denne studien viser at basert på ungdommenes behov for støtte og omsorg kan det være behov for dette.

Konkluderende bemerkninger

Enslige mindreårige flyktninger er en heterogen gruppe, og god omsorg krever en individuell tilnærming hvor den enkeltes behov kan bli møtt, og deres mestring og kompetanse kan bli styrket. Dermed kreves det relevant faglig kompetanse hos de yrkesgruppene som jobber med disse ungdommene. Videre er trygge og stabile rammer i ungdommenes bo- og omsorgstilbud avgjørende for overgangsprosessene ungdommene gjennomgår i bosetningsfasen. Mange kan ha behov for støtte i overgangen til å klare seg på egenhånd etter opphold i kommunenes bo- og omsorgstilbud. Ungdommene selv beretter om motivasjon for utdanning, de ønsker å være i aktivitet og å ha kontakt med andre ungdommer i sin hverdag. Støtte og veiledning til å realisere sine ønsker og håp for framtiden, og tilegnelse av kulturelle verktøy for å mestre overgangen til selvstendighet i det norske samfunnet er viktig. Samtidig må tilgang til arenaer for kontakt og dannelse av vennskap og nettverk prioriteres i ungdommenes hverdag. Relasjoner til profesjonelle hjelpere har ofte en midlertidig karakter, mens vennskap ungdommene danner vil kunne utgjøre en viktig støtte, samt være en del av broen over til en fremtidig tilværelse som selvstendig voksen i Norge.

Litteraturliste

- Aadnanes, M., & Pastoor, L. d. W. (2013). Blir enslige mindreårige flyktninger diskriminert? En drøfting av deres rettigheter til omsorg etter bosetting. *Norges barnevern*, 90(1), s. 42-51.
- Allen, T. P., & Tan, J. S. (2016). The multiple facets of attachment in adolescence. I Cassidy, J. & Shaver, P. R. (Red.), *Handbook of Attachment. Theory, Research and Clinical Applications*. (3 utg.). New York: Guilford Publications.
- Andenæs, A. (2005). Til barnas beste? *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 42(12), s. 1116-1119.
- Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet. (2011). *Arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger. En håndbok for kommunene*. Hentet fra: https://www.bufdir.no/global/nbbf/minoriteter/Arbeid_med_enslige_mindreaarige_asylsokere_og_flyktninger.pdf
- Bean, T., Derluyn, I., Eurelings-Bontekoe, E., Broekaert, E., & Spinhoven, P. (2007). Comparing Psychological Distress, Traumatic Stress Reactions, and Experiences of Unaccompanied Refugee Minors With Experiences of Adolescents Accompanied by Parents. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 195(4), s. 288-297.
doi:10.1097/01.nmd.0000243751.49499.93
- Bengtson, M., & Ruud, A. K. (2012). Utviklingsstøttende omsorg i mottaksfasen. I Eide, K. (Red.), *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger* (s. 183-198). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Berg, B. (2012). Fra et liv på vent til bosetting i kommunene. I Eide, K. (Red.), *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger* (s. 199-218). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Borge, A. I. H. (2003). *Resiliens - risiko og sunn utvikling*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), s. 77-101. doi:10.1191/1478088706qp063oa
- Braun, V., & Clarke, V. (2013). *Successful Qualitative Research. A practical guide for beginners*. London: SAGE Publications Ltd.
- Broch, T. (2012). Ethiske og metodiske utfordringer i forskning rettet mot enslige flyktningbarn. I Eide, K. (Red.), *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger* (s. 295-313). Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Bruner, J. (1990). *Acts of meaning*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bræin, M. K., & Christie, H. J. (2012). Terapi med enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere. I Eide, K. (Red.), *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger* (s. 271-291). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Burman, E. (2015). Limits of deconstruction, deconstructing limits. *Feminism & Psychology*, 25(3), s. 408-422. doi:10.1177/0959353515582274
- Callaghan, J., Andenæs, A., & Macleod, C. (2015). Deconstructing Developmental Psychology 20 years on: Reflections, implications and empirical work. *Feminism and Psychology*, 25(3), s. 255-265. doi:10.1177/0959353515583702
- Cassidy, J. (2016). The Nature of the Child's Ties. I Cassidy, J. & Shaver, P. R. (Red.), *Handbook of Attachment. Third Edition: Theory, Research, and Clinical Applications*. New York: The Guilford Press.
- Clarke, V., Braun, V., & Hayfield, N. (2015). Thematic analysis. I Smith, J. A. (Red.), *Qualitative Psychology. A practical guide to research methods* (s. 222-248). London: SAGE Publications Ltd.
- Cohen, S., Wills, T. A., & House, B. J. (1985). Stress, Social Support, and the Buffering Hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98(2), s. 310-357. doi:10.1037/0033-2909.98.2.310
- Cook, A., Spinazzola, J., Ford, J., Lanktree, C., Blaustein, M., Cloitre, M., . . . van der Kolk, B. (2005). Complex Trauma in Children and Adolescents. *Psychiatric Annals*, 35(5), 390-398.
- Dalgard, A. B. (2016, 14. mars). Enslige mindreårige flyktninger i arbeid og utdanning, 2014. 90 prosent fra Afghanistan i arbeid og utdanning etter fire år. Hentet fra: <http://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/90-prosent-fra-afghanistan-i-arbeid-og-utdanning-etter-fire-ar>
- Dalgard, A. B. (2017, 15. april). Rekordmange nyankomne enslige mindreårige flyktninger. Hentet fra: <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/rekordmange-nyankomne-enslige-mindrearige-flyktninger>
- Derluyn, I., & Broekaert, E. (2007). Different perspectives on emotional and behavioural problems in unaccompanied refugee children and adolescents. *Ethnicity & Health*, 12(2), s. 141-162. doi:10.1080/13557850601002296
- Dyregrov, A., Gupta, L., Gjestad, R., & Raundalen, M. (2002). Is the Culture Always Right? *Traumatology*, 8(3), s. 135-145. doi:10.1177/153476560200800302

- ECON. (2007). *Bo- og omsorgstiltak for enslige mindreårige i kommunene. Utgiftkartlegging og vurdering av kvalitet. (ECON rapport 2007-032)*. Hentet fra: <https://evalueringsportalen.no/evaluering/bo-og-omsorgstiltak-for-enslige-mindreaarige-i-kommunene-utgiftskartlegging-og-vurdering-av-kvalitet/stream.pdf/@@inline>
- Eide, K. (2012a). Hvem er de enslige mindreårige flyktningene? I Eide, K. (Red.), *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger* (s. 15 - 30). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eide, K. (2012b). Omsorg, utvikling og alderens betydning. In Eide, K. (Red.), *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger* (s. 61-78). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eide, K., Guribye, E., & Lidén, H. (2014). Refugee children: Ambiguity in care and education. I Overland, G., Guribye, E. & Lie, B. (Red.), *Nordic Work with Traumatised Refugees: Do We Really Care* (s. 119-131). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Engebriksen, A. I. (2012). Omsorg og barn utenfor barndommen. I Eide, K. (Red.), *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger* (s. 159 - 179). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Fazel, M., Reed, R. V., Panter-Brick, C., & Stein, A. (2012). Mental health of displaced and refugee children resettled in high-income countries: risk and protective factors. *Lancet*, 379(9812), s. 266–282. doi:10.1016/S0140-6736(11)60051-2
- Flick, U. (2007). *Designing Qualitative Research*. London: Sage Publications.
- Flyktninghjelpen. (2015, 12. september). Begreper om flukt. Hentet fra: <https://www.flyktninghjelpen.no/nyheter/2015/september/begreper-om-flukt/>
- Gravdahl, B., & Wilskow, R. (2016). UDI og utlendingsforvaltningen. *Samfunnsspeilet (Statistisk sentralbyrå)*, 4, s. 9-14.
- Guldbrandsen, L. M. (2002). Storbyjenter. I Thorsen, K. & Toverud, R. (Red.), *Kulturpsykologi. Bevegelser i livsløp* (s. 103-127). Oslo: Universitetsforlaget.
- Haavind, H. (2002). Forord. I Thorsen, K. & Toverud, R. (Red.), *Kulturpsykologi. Bevegelser i livsløp* (s. 7-12). Oslo: Universitetsforlaget.
- Hauge, M. I. (2016). Barn og unges deltakelse i forskning om sensitive og erfaringsnære hendelser. I Øverlien, C., Hauge, M. I. & Schulz, J.H. (Red.), *Barn, vold og traumer. Møter med unge i utsatte livssituasjoner* (s. 253-264). Oslo: Universitetsforlaget.

- Hegland, K. (2015). *Fra kampen for overlevelse til kampen for utdanning*. (Masteroppgave), Universitetet i Oslo, Institutt for pedagogikk.
- Hernes, S. K. (2014). *Læring for fremtiden - i og om skolen : en kvalitativ studie av enslige mindreårige flyktningers møte med videregående skole*. (Masteroppgave), Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier.
- Hjorthol, T. (2013). "Jeg går på skole for å fikse fremtiden min." *Enslige mindreårige flyktningers møte med grunnskoleopplæring for voksne*. (Masteroppgave), Universitetet i Oslo, Psykologisk institutt.
- Holt, T., & Hafstad, G. S. (2016). Barn og traumer: et utviklingspsykologisk perspektiv. I Øverlien, C., Hauge, M. I. & Schulz, J. H. (Red.), *Barn, vold og traumer. Møter med unge i utsatte livssituasjoner* (s. 281-295). Oslo: Universitetsforlaget.
- IMDi. (2017, 25. april). Bosetting av enslige mindreårige flyktninger. Hentet fra: <https://www.imdi.no/planlegging-og-bosetting/slik-bosettes-flyktninger/enslige-mindrearige-flyktninger/>
- Jakobsen, M., Demott, M. A. M., & Heir, T. (2014). Prevalence of Psychiatric Disorders Among Unaccompanied Asylum-Seeking Adolescents in Norway. *Clinical practice & Epidemiology in Mental Health*, 10(1), s. 53-58. doi:10.2174/1745017901410010053
- Jensen, T. K., Fjermestad, K. W., Granly, L., & Wilhelmsen, N. H. (2015). Stressful life experiences and mental health problems among unaccompanied asylum-seeking children. *Clinical Child Psychology*, 20(1), s. 106-116. doi:10.1177/1359104513499356
- Jensen, T. K., Skårdalsmo, E. M. B., & Fjermestad, K. (2014). Development of mental health problems – a follow-up study of unaccompanied refugee minors. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 8(29), s. 1-10. doi:10.1186/1753-2000-8-29
- Jørgensen, T. W., & Steinkopf, H. (2013). Traumebevisst omsorg. *Fosterhjemskontakt*, 1, s. 10-17.
- Kagitcibaci, C. (1996). *Family and Human Development Across Cultures. A View from the Other Side*. Lawrence Erlbaum: Mahwah.
- Keles, S., Friborg, O., Idsøe, T., Sirin, S., & Oppedal, B. (2016). Resilience and acculturation among unaccompanied refugee minors. *International Journal of Behavioral Development*, s. 1-12. doi:10.1177/0165025416658136
- Keles, S., Idsøe, T., Friborg, O., Sirin, S., & Oppedal, B. (2016). The longitudinal Relation between Daily Hassles and Depressive Symptoms among Unaccompanied Refugees in

- Norway. *Journal of Abnormal Child Psychology*, s. 1-15. doi:10.1007/s10802-016-0251-8
- Kohli, R. K. S. (2006). The Sound of Silence: Listening to What Unaccompanied Asylum-seeking Children Say and Do Not Say. *British Journal of Social Work*, 36(5), s. 707-721. doi:10.1093/bjsw/bch305
- Kohli, R. K. S. (2011). Working to Ensure Safety, Belonging and Success for Unaccompanied Asylum-seeking Children. *Child Abuse Review*, 20(5), s. 311-323. doi:10.1002/car.1182
- KS. (2016). *Kommunenes håndtering av enslige mindreårige flyktninger (FoU-prosjekt nr. 164016)*. Hentet fra: <http://www.ks.no/globalassets/vedlegg-til-hvert-fagomrader/utvikling/fou/kommunenes-handtering-av-enslige-mindrearige.pdf>
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervjuet* (2. utg). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lidén, H., Eide, K., Hidle, K., Nilsen, A. C. E., & Wærdahl, R. (2013). *Levekår i mottak for enslige mindreårige asylsøkere (Institutt for samfunnsforskning Rapport nr 2013:03)*. Hentet fra: <http://www.samfunnsforskning.no/Publikasjoner/Rapporter/2013/2013-003>
- Luster, T., Qin, D., Bates, L., Johnson, D., & Rana, M. (2009). The *Lost Boys* of Sudan: Coping With Ambiguous Loss and Separation From Parents. *American Journal of Orthopsychiatry*, 79(2), s. 203-211. doi:10.1037/a0015559
- Majumder, P., O'Reilly, M., Karim, K., & Vostanis, P. (2015). "This doctor, I not trust him, I'm not safe": The perceptions of mental health and services by unaccompanied refugee adolescents. *International Journal of Social Psychiatry*, 61(2), s. 129-136. doi:10.1177/0020764014537236
- Malterud, K. (2001). Qualitative research: standards, challenges, and guidelines. *The Lancet*, 358(9280), s. 483-488. doi:10.1016/S0140-6736(01)05627-6
- Mels, C., Derluyn, I., & Broekaert, E. (2008). Social support in unaccompanied asylum-seeking boys: a case study. *Child: care, health and development*, 34(6), s. 757-762. doi:10.1111/j.1365-2214.2008.00883.x
- Miller, K., E. , & Rasmussen, A. (2010). War exposure, daily stressors, and mental health in conflict and post-conflict settings: Bridging the divide between trauma-focused and psychosocial frameworks. *Social Science & Medicine*, 70(1), s. 7-16. doi:10.1016/j.socscimed.2009.09.029

- Montgomery, E. (2010). Trauma and resilience in young refugees: a 9-year follow-up study. *Development and Psychopathology*, 22(2), s. 477-489.
doi:10.1017/S0954579410000180
- Morrow, S., L. . (2005). Quality and Trustworthiness in Qualitative Research in Counseling Psychology. *Journal of Counseling Psychology*, 52(2), s. 250-260. doi:10.1037/0022-0167.52.2.250
- Nickerson, A., Bryant, R. A., Schnyder, U., Schick, M., Mueller, J., & Morina, N. (2015). Emotion dysregulation mediates the relationship between trauma exposure, post-migration living difficulties and psychological outcomes in traumatized refugees. *Journal of Affective Disorders*, 173, s. 185-192. doi:10.1016/j.jad.2014.10.043
- O'Toole, S., & Abreu, G. d. (2005). Parents' Past Experiences as a Mediation Tool for Understanding Their Child's Current Mathematical Learning. *European Journal of Psychology of Education*, 20(1), s. 75-89. doi:10.1007/BF03173212
- Opaas, M., & Varvin, S. (2015). Relationships of Childhood Adverse Experiences With Mental Health and Quality of Life at Treatment Start for Adult Refugees Traumatized by Pre-Flight Experiences of War and Human Right Violations. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 203(9), s. 684-695.
doi:10.1097/NMD.0000000000000330
- Oppedal, B., & Idsøe, T. (2015). The role of social support in the acculturation and mental health of unaccompanied minor asylum seekers. *Scandinavian Journal of Psychology*, 56(2), s. 203-211. doi:10.1111/sjop.12194
- Oppedal, B., Jensen, L., & Seglem, K. B. (2008). *Når hverdagen normaliseres: Psykisk helse og sosiale relasjoner blant unge flyktninger som kom til Norge uten foreldrene sine (UngKul-rapport nr.1)*. Oslo: Folkehelseinstituttet.
- Oppedal, B., Jensen, L., Seglem, K. B., & Haukeland, Y. (2011). *Etter bosettingen: psykisk helse, mestring og sosial integrasjon*. Hentet fra: <https://www.fhi.no/publ/2011/etter-bosettingen-psykisk-helse/>
- Oppedal, B., Seglem, K. B., Jensen, L., & Haukeland, Y. (2013). *Sosiale nettverk, mestring og psykisk helse blant barn og unge som kom til Norge som enslige mindreårige asylsøkere. Sentrale funn og forslag til tiltak*. Hentet fra: https://www.bufdir.no/global/Sosiale_nettnettverk_mestring_og_psykisk_helse_blandt_barn_og_unge.pdf

- Pastoor, L. d. W. (2012). Skolen - et sted å lære og et sted å være. I Eide, K. (Red.), *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*, 219-240. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Pastoor, L. d. W. (2015). The mediational role of schools in supporting psychosocial transitions among unaccompanied young refugees upon resettlement in Norway. *International Journal of Educational Development*, 41, s. 245-254. doi:10.1016/j.ijedudev.2014.10.009
- Pastoor, L. d. W. (2016). Enslige unge flyktnings psykososiale utfordringer: behovet for en flyktningskompetent skole. I Øverlien, C., Hauge, M. I. & Schulz, J. H. (Red.), *Barn, vold og traumer. Møter med unge i utsatte livssituasjoner* (s. 200-219). Oslo: Universitetsforlaget.
- Pastoor, L. d. W. (2017). Reconceptualising refugee education: exploring the diverse learning contexts of unaccompanied refugees upon resettlement. *Intercultural Education*, 28(2), s. 143-164. doi:10.1080/14675986.2017.1295572
- Ratner, C. (1999). Three Approaches to Cultural Psychology. *Cultural dynamics*, 11(1), s. 7-32. doi:<https://doi.org/10.1177/092137409901100102>
- Rutter, M. (2000). Resilience Reconsidered: Conceptual Considerations, Empirical Findings, and Policy Implications. I Shonkoff, J. P. & Meisels, S. J. (Red.), *Handbook of Early Childhood Interventions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rutter, M. (2005). Environmentally Mediated Risks for Psychopathology: Research Strategies and Findings. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 44(1), s. 3-18. doi:10.1097/01.chi.0000145374.45992.c9
- Seglem, K. B., Oppedal, B., & Raeder, S. (2011). Predictors of depressive symptoms among resettled unaccompanied refugee minors. *Scandinavian Journal of Psychology*, 52(5) s. 457-464 . doi:10.1111/j.1467-9450.2011.00883.x
- Shweder, R. A. (1991). *Thinking Through Cultures: Expeditions in Cultural Psychology*. Cambridge: Harvard University Press.
- Silverman, D. (2000). *Doing Qualitative Research. A Practical Handbook*. London: Sage Publications.
- Sims-Schouten, W., Riley, S. C. E., & Willig, C. (2007). Critical Realism in Discourse Analysis - A presentation of a systematic method of analysis using women's talk of motherhood, childcare and female employment as an example. *Theory & Psychology*, 17(1), s. 101-124. doi:10.1177/0959354307073153

- Skårdalsmo, E. M. B., & Harnischfeger, J. (2017). Vær snill! Råd fra enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger til voksne omsorgsgivere. *Norges barnevern*, 94(1), s. 6-21.
- Skårdalsmo, E. M. B., & Jensen, T. K. (2015). Unaccompanied refugee minors' early life narratives of physical abuse from caregivers and teachers in their home countries. *Child Abuse & Neglect*, 48, s. 148-159.
doi:<http://dx.doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.08.003>
- Sleijpen, M., Boeije, H. R., Kleber, R. J., & Mooren, T. (2016). Between power and powerlessness: a meta-ethnography of sources of resilience in young refugees. *Ethnicity & Health*, 21(2), s. 158-180. doi:10.1080/13557858.2015.1044946
- Sleijpen, M., Heide, F. J. J. t., Mooren, T., Boeije, H. R., & Kleber, R. J. (2013). Bouncing forward of young refugees: a perspective on resilience research directions. *European Journal of Psychotraumatology*, 4, s. 1-9. doi:10.3402/ejpt.v4i0.20124
- Stang, E. G. (2012). Flyktningsbarn og menneskerettigheter. I Eide, K. (Red.), *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flytkninger* (s. 81-101). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Thoresen, S., & Myhre, M. C. (2016). Tiden leger ikke alle sår. Vold og traumer i et livsløpsperspektiv. I Øverlien, C., Hauge, M. I. & Schulz, J. H. (Red.), *Barn, vold og traumer. Møter med unge i utsatte livssituasjoner* (s. 150-166). Oslo: Universitetsforlaget.
- Toverud, R., Thorsen, K., Gulbrandsen, L. M., Andenæs, A., Hjort, H., Jensen, T. K., & Ulvik, O. S. (2002). Kulturpsykologi - utgangspunkt, mål og framkomstmidler. I Thorsen, K. & Toverud, R. (Red.), *Kulturpsykologi. Bevegelser i livsløp* (s. 17-33). Oslo: Universitetsforlaget.
- Ulvik, O. S. (2002). Generasjonspraksiser. Diskurser om det kulturelt adekvate barnet. I Thorsen, K. & Toverud, R. (Red.), *Kulturpsykologi. Bevegelser i livsløp* (s. 55-75). Oslo: Universitetsforlaget.
- Ungar, M. (2008). Resilience across Cultures. *British Journal of Social Work*, 38(2), s. 218-235. doi:10.1093/bjsw/bcl343
- Ungar, M. (2012). Researching and theorizing resilience across cultures and contexts. *Preventive Medicine*, 55(5), s. 387-389. doi:10.1016/j.ypmed.2012.07.021
- UNHCR. (2010). *Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees*. Hentet fra: <http://www.unhcr.org/3b66c2aa10>

- UNHCR. (2016). *Global Trends. Forced Displacement in 2015*. Hentet fra:
<http://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/576408cd7/unhcr-global-trends-2015.html>
- Vervliet, M., Demott, M. A. M., Jakobsen, M., Broekaert, E., Heir, T., & Derluyn, I. (2014). The mental health of unaccompanied refugee minors on arrival in the host country. *Scandinavian Journal of Psychology*, *55*(1), s. 33-37. doi:10.1111/sjop.12094
- Vervliet, M., Lammertyn, J., Broekaert, E., & Derluyn, I. (2014). Longitudinal follow-up of the mental health of unaccompanied refugee minors. *European Child & Adolescent Psychiatry*, *23*(5), s. 337-346. doi:10.1007/s00787-013-0463-1
- Watts, S. (2014). User Skills for Qualitative Analysis: Perspective, Interpretation and the Delivery of Impact. *Qualitative Research in Psychology*, *11*(1), s. 1-14. doi:10.1080/14780887.2013.776156

Vedlegg

Vedlegg 1 – intervjuguide, enslige mindreårige flyktninger.....	61
Vedlegg 2 – intervjuguide, ansatte i bofellesskap.....	66

Vedlegg 1

FUS-prosjektet

INTERVJUGUIDE Enslige Mindreårige

Litt info til ungdommen først:

- *Om FUS:* En studie om enslige mindreårige og skole/utdanning når de bosettes. Vi er opptatt av hvordan det går med dere på skolen, og hva som skal til for at dere skal lykkes i å fullføre skolegangen. For å finne ut mer om dette, ønsker vi å snakke med dere, høre deres opplevelser, meninger og tanker om det. Vi kommer til å spørre dere mye om skolen, men vi vil også spørre dere en del om livet utenfor skolen, fordi det kan ha mye å si for hvordan det går med dere på skolen. Derfor vil vi gjerne spørre deg om hvordan hverdagen din er i dag og litt om hverdagen din før du kom til Norge.
- *Om deltagelsen:* Deltagelsen i FUS-studien er frivillig, det vil si at du bestemmer selv om du vil være med eller ikke. Når du er med, kan du selv velge hva du vil svare på og snakke med oss om. Om du senere skulle angre, kan du si fra at du vil trekke det du har sagt, eller trekke deg fra studien. Alt du forteller blir mellom oss. Når vi skal skrive om det du forteller, endrer vi noe av informasjonen om deg slik at det ikke går an å finne ut hvem som har fortalt det. Det vil si at du er anonym, andre vil ikke kunne få vite at du har deltatt i studien eller få vite hva du har fortalt oss.
- *Selve intervjuet:* Du kan spørre underveis om det er noe du lurer på, noe du ikke forstår eller annet. Hvis du ønsker det, kan vi ta pauser under intervjuet.

Intervju

Informant:

Intervjuer:

Dato:

Fra kl.:

Til kl.:

Sted:

Biografiske data:

Navn:

Kjønn: M / K

Fødselsdato:

Fødested/opprinnelsesland:

Morsmål:

Hvilke andre språk kan du?

Religiøs tilhørighet?:

Hvor lenge i Norge?

Hvor bor du nå?

Botilbud:

Bokommune:

Om skolen:

1. Fortell meg om skolen:

- Hvilken skole går du på nå? ○ Hvilken klasse går du? ○ Hvilke fag undervises du i? Hvilket fag liker du best? Hvorfor? ○ Hva liker du best ved å gå på skole? ○ Hva er vanskelig? Hvorfor?
- Hva gjør du når noe er vanskelig? [mestrings/læringsstrategier] ○ Får du ekstra hjelp til noe på skolen? Til hva/ hvordan/av hvem? ○ Hvordan syns du selv det går med deg på skolen? ○ Gikk du på skole før du kom til Norge? Hva slags skole? ○ Gikk du på skole mens du bodde på asylmottak? Hvordan var det?
- Evt. annet opplæringstilbud på mottaket?

2. Leksegjøring:

- Hvilken hjelp til skolearbeid får du på skolen og/eller utenfor skolen? ○ Hvor mye tid bruker du på lekser? ○ Hvor og når gjør du lekser?
- Får du nok hjelp (til skolearbeidet) for å klare skolen? Dersom du ønsker mer hjelp, hva ønsker du hjelp til?

3. Mål:

- Hvorfor går du på skole? ○ Hva er dine mål med å gå på skole? Hvordan vil du nå målene dine?
- Hva skal du gjøre når du er ferdig med skolen du går på?

4. Det sosiale:

- Liker du å gå på skole? Hvorfor?
- Er du på skolen hver dag? Hvis ikke, hvorfor ikke? (Sykdom, eller annet) ○ Hvordan er det å være på skolen (bortsett fra det å lære norsk og andre fag)?
- Har du venner på skolen? ○ Hvilke land (evt. språk/etnisitet) kommer de du er venner med fra?
- Eventuelle andre venner utenfor skolen?

For vgs.-elever:

5. Hvordan opplevde du det å gå fra grunnskoleopplæring og begynne på vgs.?
 - Faglig? ○ Sosialt?
 - Var det slik du trodde at det ville bli før du begynte?
6. Hva er bra og hva er vanskelig på vgs.?
7. Hva skal til for at du klarer å gjennomføre vgs.? Hva kan skolen gjøre? Hva kan du gjøre?

Skolebakgrunn før bosetting:

8. Hadde du et ønske om å gå mer på skole (i hjemlandet eller utenlands) før du kom hit?
9. Hva er forskjellig mellom Norge og hjemlandet når det gjelder skole?
10. Har foreldre/familie utdanning fra hjemlandet?
11. Hvilke forventninger har familien din til din utdanning i Norge?

Tiden på mottak:

12. Hvordan var det å bo på asylmottak.
13. Hvordan var skoletilbudet på mottaket?
14. Hva var det som gav deg oppmuntring og motivasjon før du fikk oppholdstillatelse?
15. Hadde/har du en (hjelp)verge? Hva betydde/betyr vergen for deg? Hvor mye kontakt?

Livet før ankomst til Norge:

16. Kan du fortelle om hvordan livet ditt var før du kom til Norge?
 - I hjemlandet (skole/arbeid?) ○ Utenfor hjemlandet
17. Kan du fortelle litt om familie, slekt og venner du har i hjemlandet, eller utlandet?
Tenker du ofte på dem? Har dere kontakt? Hvordan og hvor ofte?
18. Kan du fortelle om eventuell familie, slekt og/eller venner i Norge?
19. Hvilke forventninger hadde du og din familie til fremtiden din før du reiste?
20. Kan du fortelle meg om reisen din til Norge?

Om hverdagen:

21. Bor du i bofellesskap, hybel eller? Hvor lenge har du bodd der? Hvordan trives du med boløsningen din?
22. Har du en særkontakt eller andre som følger deg opp og hjelper deg? Med hva?
23. Kan du fortelle meg om en vanlig ukedag.
 - Når står du opp?
 - Hva gjør du når du står opp? ○ Når går du på skolen? ○ Hvordan kommer du deg på skolen?
 - Fortell om skoledagen... ○ Fritiden: jobb, aktiviteter, å være hjemme, hva gjør du i helgene? ○ Hvem er du sammen med etter skolen, hvor kjenner du de fra?
 - ... osv: etter prinsippet om livsformsintervju [evt. religion, helse...]
24. Hvordan synes du at du har det i livet ditt nå?
25. Kunne du ønske deg noe var annerledes?
26. Hvordan klarer du deg økonomisk? (støtte, stipend, studielån, må tjene penger ved siden av,, sender penger hjem, osv)
27. Har du noen helsemessige plager (hodepine, søvnvansker, eller annet) som påvirker hvordan du har det? Påvirker det skoleresultatene dine?
28. Hvis du trenger hjelp, hvem går du til da?
29. Har du en verge?
30. Kan du fortelle meg om noe du er god i – på skolen, jobben eller fritiden? Hvorfor ble du så god, tror du?

Fremtiden

31. Hvilke tanker og ønsker har du for fremtiden? Har dette endret seg etter du kom til Norge?
32. Hvor ønsker du å bo? Hva ønsker du å bli? Hvorfor?
33. Hva vil du gjøre for å nå målene dine?
34. Hvilken støtte og hjelp trenger du for å nå målene dine?
Follow ups: hvem lytter til deg, støtter deg, hvem tar du kontakt med for å få hjelp?

Avrunding:

- Hvordan har det vært for deg å bli intervjuet om alt dette?
- Synes du det er noe jeg har glemt å spørre om?
- Har du noe mer du vil/kan fortelle meg som er viktig for deg (og evt. som er viktig for at du skal få et bedre skoletilbud)?
- Har du noen spørsmål til slutt? Er det noe du vil spørre meg?

☺ Tusen takk for at du ville dele alt dette med meg. Om du har spørsmål, mer du vil fortelle eller si til meg, er det bare å ta kontakt med meg.

Noter

- Tidspunkt for avslutning:
- Eventuelle andre opplysninger som har betydning for intervjuet

Vedlegg 2

INTERVJUGUIDE, ansatte bofellesskap.

Dato: _____ **Klokkeslett:** fra ____ til ____

Sted: _____ **Bofellesskap:** _____

Informant: _____ **Intervjuer:** _____

Introduksjon

Informasjon: 1. Formål prosjektet. 2. Samtykke (personvern, rettigheter og underskrift).

Generelle opplysninger om den ansatte og jobben:

1. Basis info: navn, utdanningsbakgrunn, arbeidserfaring, nåværende stilling (ansatt siden)?
2. Var det en spesiell grunn til at du begynte å jobbe med enslig mindreårig flyktningungdom?
3. Hvilke arbeidsoppgaver har du i jobben din?
4. Hva vil du spesielt fremheve av din utdanning og arbeidserfaring som er relevant for din nåværende jobb? Hva mener du er din styrke i denne jobben?
5. Hvordan ser en arbeidsdag ut for deg?
6. Kan du si noe om hva du trives best med /mindre med i jobben din? (oppgaver, faglige interesser, miljø o.l.)

Bofellesskapet:

7. Antall ungdommer som bor i bofellesskapet (inkl. alder, kjønn, etnisk tilhørighet)?
8. Hvordan vil du beskrive ungdommene som bor i bofellesskapet?
9. Hvordan vil du beskrive miljøet i bofellesskapet? (hvordan har ungdommene det 'hjemme', kommunikasjonen/samspeillet ungdommene i mellom, og mellom voksne og ungdommer).
10. Hvilke rutiner finnes mht matlaging, religiøs bakgrunn, markering fødselsdager og helligdager?
11. Kan du beskrive den faglige tilnærmingen til ungdommene? Lages det handlingsplaner?

12. Har du ansvar/primærkontakt for en bestemt ungdom? Hva innebærer primærkontaktrollen?
13. Hvilke skoletilbud følger ungdommene i bofellesskapet?

Skole:

Etablering av skoletilbud.

14. Kan du beskrive prosessen i forhold til å etablere et skoletilbud for ungdommen ved bosetting sett fra bofellesskapets side?
15. Hva slags skoletilbud får ungdommene? (Går de alltid rett inn i grunnskoleopplæring? Eller fins det tilfeller hvor man vurderer plassering i ungdomsskole eller videregående?)
16. Hvilke kartlegginger blir gjort ved oppstart, og eventuelt videre i skolegangen?
17. Er PPT inne i bildet når det gjelder kartlegging ved oppstart? Hvorfor/hvorfor ikke?

Organiseringen av skoletilbudet.

18. Vet du hvordan skolen organiserer opplæringstilbudet for enslig mindreårig flyktningungdom?
19. Kan du si noe om hvordan skolen jobber systematisk i opplæringen – for eksempel gjennom planarbeid (handlingsplaner, individuelle opplæringsplaner etc.)?
20. Hvordan er den individuelle tilretteleggingen for hver enkelt ungdom?
21. Hvilke styrker/mangler mener du dagens skoletilbud for enslige mindreårige flyktninger har?
22. Har du noen tanker om hvordan skolen kunne organisert seg annerledes for å få til et bedre tilrettelagt opplæringstilbud?
23. Hvor ligger ansvaret (i teori og i praksis) når det gjelder å sikre at ungdommene får et godt nok tilrettelagt skoletilbud?

Ungdommene og skolegangen.

24. Hvordan opplever ungdommene møtet med skolen?
25. Hvilke utfordringer møter ungdommene når det gjelder skolegangen i Norge? (Hvordan jobber skolen med å hjelpe dem i overgangen fra hjemlandsskolen til norsk skole? Fins det noe tilbud om tospråklig undervisning eller morsmålsundervisning?)
26. Vet du hvilke forventninger ungdommene har til norsk skole/skolegangen i Norge?
27. Er forståelsen av skole og opplæring ungdommene har med seg hjemmefra ulik utdanningssystemet de møter i Norge?

28. Hvordan mestrer ungdommene møtet med:

- et nytt skolesystem?
- selve skolearbeidet?

Hvilke mestringsstrategier tar ungdommene i bruk for å klare skolegangen og skolearbeidet?

29. Hva betyr det å kunne fullføre skolegangen for dem? Hva mener du er det viktigste ungdommene må beherske/mestre for å kunne fullføre?

Bofellesskapets oppfølging av ungdommenes skolegang.

30. Hvordan jobber man i bofellesskapet i forhold til ungdommenes skolegang? Hvilken oppfølging får ungdommene i bofellesskapet? Rutiner mht lekselesing og leksehjelp?

31. Finnes det andre måter for leksehjelp - i skolen eller utenfor?

32. Hvilken struktur har skole-hjem samarbeidet? Hvem tar initiativ til samarbeidet?
Hvordan foregår samarbeidet med skolen angående ungdommene som er 18 år og eldre?

33. Er det noe du kunne ønske deg annerledes i samarbeidet med skolen?

34. Hvem mener du bør ta (hoved)ansvaret for at ungdommene skal klare å fullføre skolegangen?

Skolen - det sosiale, det psykiske og integrering.

35. Hvordan har ungdommene det på skolen – ikke bare faglig men også sosialt? Trives de?

36. Hva betyr skolen for ungdommene når det gjelder sosial læring, venner og nettverk?

Omgås ungdommene medelever eller andre etter skoletid? Venners etniske bakgrunn?

37. Hvilken betydning har skolen for ungdommenes tilpasnings- og integreringsprosess?

38. Hvordan tror du skolen oppfatter sin rolle som aktør i ungdommenes integreringsprosess?

39. Hvilken betydning har ungdommenes historie, bakgrunn og tidligere opplevelser/erfaringer for skolegangen?

40. Hva betyr hverdagen i skolen for ungdommenes psykiske helse?

41. Hvilken betydning har eventuelle psykiske plager (som søvnproblemer, konsentrasjonsvansker) for ungdommenes skolegang?
42. Hvilke tilbud får ungdommer som sliter med psykiske plager?
43. Hvilke strategier tar de selv i bruk for å mestre eventuelle psykiske plager?
44. Hvordan jobber man i bofellesskapet når det gjelder ungdommenes psykiske helse? (Hvilken kompetanse har de ansatte på psykisk helse, hvor henter man eventuelt kompetanse og veiledning fra?)
45. Hvilke aktiviteter deltar ungdommene i på fritiden? Trening, fritidsaktiviteter, p.t. jobb, etc.
46. Hvilken betydning har fritidsaktiviteter og/eller jobb for ungdommenes trivsel og integrering?

Bofellesskapets videre oppfølging av ungdommene.

47. Hvordan jobber man i forhold til integrering i samfunnet mer generelt? For eks. hjelp til å komme i gang med fritidsaktiviteter, p.t. jobb, osv
48. Når må ungdommene flytte ut av bofellesskapet? Kan du beskrive hvordan man jobber i forhold til selvstendigjøring når ungdommene skal flytte ut?
49. Hvilke rutiner/prosedyrer har man for å ivareta ungdommene i etterkant av oppholdet i bofellesskapet, og hvem har ansvaret for de som trenger videre oppfølging etter utflytning?
50. Hvordan går det med skolegangen når ungdommene flytter ut av bofellesskapet?

Avrundende spørsmål:

51. Er det noe du mener kunne gjøres annerledes i arbeidet med enslige mindreårige flyktninger, både i bofellesskapet og på skolen – både for å kunne fullføre videre utdanning og for å ruste ungdommene til en selvstendig tilværelse i Norge på sikt?
52. Har du erfaringer, synspunkter eller kommentarer som ikke er dekket av det vi har snakket om til nå?

Avslutning: Tusen takk for ditt bidrag til FUS-prosjektet! **Tidspunkt** avslutning intervjuet:
